

2e de Riemerstraat 105A-G te Den Haag

Colofon

Adres: 2e de Riemerstraat 105A-G
2513CX Den Haag
Kadastraal: Gemeente 's-Gravenhagen
Sectie O, nummer 7558, 7559, 2995,
2996, 2997 en 7190

Monumentnr.: n.v.t.
Bouwjaar: 1878
Oorspr. functie: 7 woningen
Eigenaar: Stadsherstel Den Haag
Huidige functie: 7 woningen

Opdrachtgever: Stadsherstel Den Haag
Contactpersoon: Liza Oostenbrink

Diepgang: Bouwhistorische verkenning
Auteur: ir. E.M. (Eva) Osinga-Dubbelboer
Datum: 8 juli 2022
Formaat: A4 liggend

Afbeeldingen voorkant: Voorgevel 105G in 1977 (HGA205024, links) en
Voorgevel 105B richting 105G in 1977 (HGA204797, rechts).

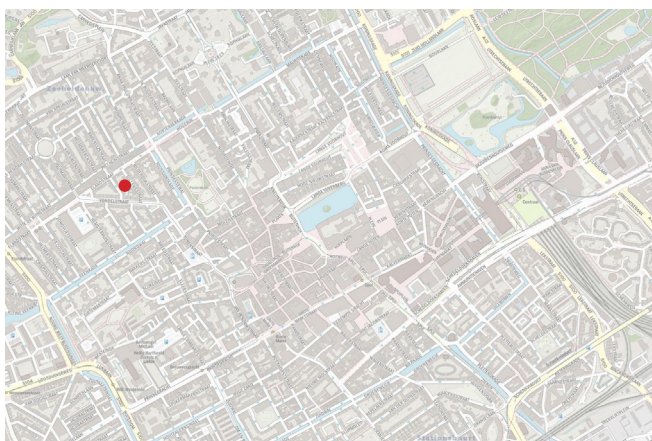
© Niets uit dit rapport mag worden veelevoudigd en/of openbaar gemaakt
door middel van publicatie op internet, druk, fotokopie, microfilm of op
welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming
van opdrachtgever en/of onderzoeker(s). Bronvermelding is altijd verplicht.

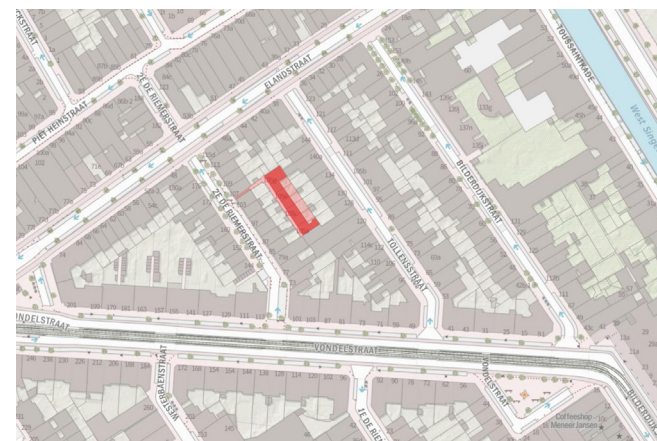
1. De poort naar het hofje.

3. De achtergevel (105C).

2. De locatie (rode stip) in de Den Haag (pdok).

4. De omgeving van het hofje (in rood) (pdok).

2e de Riemerstraat 105A-G te Den Haag

Bouwhistorische verkenning

8 juli 2022 - OSINGA bouwhistorie

Inhoud

Voorwoord	5	H4 Waardestelling	60
H1 Samenvatting	6	4.1 Inleiding	60
1.1 Bouwgeschiedenis	6	4.2 Contextuele waardestelling	60
1.2 Waardestelling	7	4.3 Interne waardestelling	61
H2 Bouwgeschiedenis	8	Stordiau en de bouwfragmenten	61
2.1 Stedenbouwkundige ontstaansgeschiedenis	8	Exterieur	61
Ontstaan van het Zeeheldenkwartier	8	Constructie	62
Exploitatiehofjes	9	Interieur	62
2.2 Bouwgeschiedenis	10	4.4 Waarderingstekeningen	62
Kadastrale en eigendomsgeschiedenis	10	Noten, bronnen en literatuuropgave	64
Bouwfase 0: De bouw in 1876	11	Advies voor nader onderzoek	65
Bouwfase 1: Aanbouw tje 105A in 1892	13	Bouwfragmenten	65
Bouwfase 2: Aanbouw 105G in 1908	13		
Bouwfase 3: Vernieuwen poort in 1926	14		
Bouwfase 4: Wijziging 105B in 1932	15		
Herinneringen aan en van Stordiau	16		
Bouwfase 5: Verbouwing en bouwfragmenten 1927-1956/1969	17		
Bouwfase 6: Wijzigingen voor 2003-2006	26		
Bouwfase 7: Renovatie 2006	32		
2.3 Faseringstekeningen	34		
H3 Bouwhistorische beschrijving	36		
3.1 Stedenbouwkundige situatie en context	36		
3.2 Exterieur	37		
Entree	37		
Voorgevel	38		
Zijgevels	43		
Achtergevel	44		
Dak	46		
3.3 Constructie	47		
3.4 Interieur	50		

Voorwoord

Voor u ligt het rapport van de bouwhistorische verkenning van de 2e de Riemerstraat 105A-G te Den Haag. Dit rapport is gemaakt in opdracht van Stadsherstel Den Haag. Dit onderzoek is uitgevoerd ten behoeve van een omgevingsvergunning. Het doel van deze bouwhistorische verkenning is het onderzoeken van de bouwgeschiedenis van het pand en het maken van een waardestelling.

De opname voor dit onderzoek is verricht in juni 2022. Het gehele complex was toegankelijk tijdens het onderzoek. Tevens is in het kader van deze opdracht archiefonderzoek in het Gemeentearchief Den Haag, in het archief van bouwen woningtoezicht Den Haag en in het kadastraal archief verricht. De bouwhistorische opname is verricht volgens de Richtlijnen Bouwhistorisch Onderzoek 2009.

Rotterdam, 8 juli 2022

Leeswijzer

Het rapport is opgebouwd uit een samenvatting, de bouwgeschiedenis, een bouwhistorische beschrijving en een waardestelling.

In de bouwgeschiedenis wordt de geschiedenis van de stedenbouwkundige context beschreven en vervolgens komt aan de hand van archieftekeningen en observaties in het gebouw de bouwfaserings aan bod. Daarnaast wordt de bouwfaserings in plattegronden weergegeven.

De bouwhistorische beschrijving begint met de stedenbouw, daarna komt het exterieur aan bod, gevolgd door de constructie en tot slot het interieur.

In de waardestelling worden zowel de contextuele als interne waardestelling vermeld. In tekst en beeld wordt toegelicht welke waarden aan de verschillende gebouwonderdelen worden toegekend.

Bronnen worden in de tekst aangegeven met eindnoten. Bronvermeldingen in de onderschriften van de afbeeldingen verwijzen naar de noten, bronnen en literatuuropgave achterin. Indien er geen bron in het onderschrift wordt vermeld, is de afbeelding gemaakt door de auteur. Tot slot wordt advies gegeven voor nader onderzoek.

Nummering huisjes

In de loop der tijd is de interne verdeling van de huisjes soms gewijzigd en verschoof de nummering (A t/m G) ook wel eens. In dit rapport wordt de nummering van A helemaal rechts en G helemaal links aangehouden om de verschillende huisjes aan te duiden. In de huidige situatie klopt deze nummering ook grotendeels, op F en G na. Deze twee huisjes zijn nu niet verticaal maar horizontaal gesplitst. De begane grond van de twee linker huisjes heeft nummer 105F en de eerste verdieping/zolder heeft nummer 105G. Maar in dit rapport wordt naar het meest linker huisjes in het geheel verwezen met nummer 105G en naar het huisje rechts daarvan met nummer 105F.

In dit rapport worden bouwhistorische termen gebruikt. Voor een verklaring van deze termen wordt verwezen naar het boek "Bouwkundige termen" van Haslinghuis en naar de website van Joost de Vree (www.joostdevree.nl).

1.1 Bouwgeschiedenis

Bouwfase 0: De bouw in 1876

De rij huisjes op het binnenterrein aan de noordoostzijde van de De Riemerstraat werd in 1876 door de timmerman Ten Hove uit 's Gravenhage gebouwd als exploitatiehofje. Volgens de bouwverordening in de Den Haag was het in die tijd alleen verplicht een vergunning aan te vragen voor het bouwen aan de straat, op binnenterreinen was men vrij om te bouwen. In combinatie met de verstedelijking, werkt dit het bouwen van vele kleine, goedkope huisjes op binnenterreinen als investering in de hand.

Ten Hove bouwde een rij van zeven eenvoudige huisjes van een bouwlaag onder een zadeldak met de nok evenwijdig aan de voorgevel. Achter elk huisje was een klein erf. De 'gang' langs de huisjes was toegankelijk via een poort onder het pand aan de De Riemerstraat 105. Omdat het niet nodig was een bouwvergunning aan te vragen, is er geen bouwtekening van het hofje bewaard gebleven.

Bouwfase 1: Aanbouwtje 105A in 1892

In 1892 werd een piepklein aanbouwtje aan de voorgevel van 105A gebouwd. Er is in 2022 niets meer van te zien.

Bouwfase 2: Aanbouw 105G in 1908

In 1908 was 105G in gebruik als werkplaats en werd ten behoeve daarvan aan de achterkant uitgebreid met een aanbouw van twee bouwlagen onder een plat dak. De aanbouw besloeg het hele erf en een stukje van het erf van 105F.

Bouwfase 3: Vernieuwen poort in 1926

In 1926 werd de poort naar het hofje, in de voorgevel van De Riemerstraat 105, geheel vernieuwd.

Bouwfase 4: Wijziging 105B in 1932

In 1932 werd het atelier in 105B gewijzigd. De voor- en achtergevel kregen een nieuwe indeling, die in 2022 nog steeds bestaat. De voorgevel van 105E kreeg, waarschijnlijk gelijktijdig, dezelfde invulling die ook nog grotendeels aanwezig is.

Bouwfase 5: Verbouwing en bouwfragmenten 1927-1956/1969

De kunstschilder Pierre Stordiau woonde vanaf 1913 tot aan zijn dood in 1969 in nummer 105G en later ook in 105F. Hij had er zijn atelier en woonde er met zijn vrouw en kinderen. Vanaf 1927 was Stordiau eigenaar van het hofje en verbouwden ze 105G. De voorgevel werd hoger opgetrokken en het zadeldak werd vervangen door een plat dak zodat een volledige verdieping ontstond.

Vooral mevrouw Stordiau hield van antiek en bouwfragmenten. De verhoogde voorgevel werd van kantelen voorzien, er werden kruiskozijnen aangebracht, een gevelsteen van een ridder te paard en een entree met dubbele deuren en een geprofileerde omlijsting. Verder werden in het interieur talloze bouwfragmenten verwerkt. Ook in de andere huisjes werden verschillende bouwfragmenten verwerkt.

Bouwfase 6: Wijzigingen voor 2003-2006

Naast de hiervoor genoemde wijzigingen zijn er op foto's en tekeningen van de bestaande toestand in 2003 nog meer wijzigingen te zien. Zo werden verschillende entreepuien in de voorgevel vernieuwd, evenals een groot deel van de deuren en ramen in de achtergevel. Er werden dakramen toegevoegd. Nummer 105A werd van een achteraanbouw voorzien en kreeg een nieuwe trap. Op de verdieping werd een aantal huisjes van een badkamer voorzien.

De samenstelling van een aantal huisjes wijzigde. Bij nummer 105D werden de begane grond en verdieping van elkaar gescheiden. De begane grond van 105D was opslagruimte. De verdieping werd samengevoegd met de verdiepingen 105E en 105F tot één woning. Nummer 105G en de begane grond van 105F en 105E was samen ook één woning. Om de huisjes samen te voegen werden geen grote doorbraken gemaakt, alleen deuren.

Bouwfase 7: Renovatie 2006

Bij de renovatie in 2006 door Stadsherstel werd het casco hersteld en werd de samenstelling van de huisjes teruggebracht naar de oorspronkelijke opzet. Alleen 105F en 105G werden een onder- en bovenwoning. In de interne indeling vonden verschillende wijzigingen plaats en het inbouwpakket werd vernieuwd.

1.2 Waardestelling

Deze samenvatting van de waardering bevat enkel een opsomming van welke onderdeel welke cultuurhistorische waarde krijgt. Voor een onderbouwing hiervan wordt verwezen naar hoofdstuk 4.

Onderdelen met een hoge cultuurhistorische waarde:

- de metselwerk gevels en zadeldaken van 105A-105F,
- de oorspronkelijke opzet gevelindeling van 105A-105F (niet de invulling van de gevelopeningen),
- de oorspronkelijke kozijnen en ramen van 105A-105F (aantal kleine vensters in de voorgevel en aantal vensters op de verdieping in de achtergevel),
- de metselwerk voor- en zijgevel van begane grond 105G,
- de constructie van 105A-105F,
- de woningscheidende wanden tussen de huisjes,
- de oorspronkelijke trappen in 105B en 105C,
- het portaal rondom de trap in 105C (muv de deur).

Onderdelen met een positieve cultuurhistorische waarde:

- de voor- en zijgevel en plat dak verdieping van 105G,
- de bouwfragmenten en de dragers daarvan in het exterieur van 105G,
- de achteraanbouw van 105G,
- de invulling van de grote doorgangen in de voorgevels van 105B en 105E (muv de voordeuren),
- de constructie van 105G, inclusief achteraanbouw,
- de bouwfragmenten (excl. de dragers) in 105G,
- de schouw op de verdieping in 105G,
- de rookkanalen op de verdiepingen van 105A-105F.

Onderdelen met een indifferente cultuurhistorische waarde:

- alle gewijzigde invullingen van gevelopeningen (muv 105G),
- alle bouwfragmenten in 105A-105F, zowel in exterieur als interieur (let op: wel intrinsieke waarde!),
- de achteraanbouw van 105A,
- de dakramen van 105A-105F en de daklichten 105A en G,
- de nieuwe kozijnen en ramen op de verdieping in de rechter zijgevel van de aanbouw van 105G,
- alle indelingen, trappen en interieurafwerkingen van later datum.

5. Pierre Stordiau en zijn vrouw voor nummer 105G (datum onbekend, geschat tussen 1927-1956) (Riemersma 2015, p.254).

H2

Bouwgeschiedenis

2.1 Stedenbouwkundige ontstaansgeschiedenis

De rij huisjes is gelegen achter de noordoostzijde van de huidige 2e de Riemerstraat in het Zeeheldenkwartier en is bereikbaar via een poort naast nummer 105.

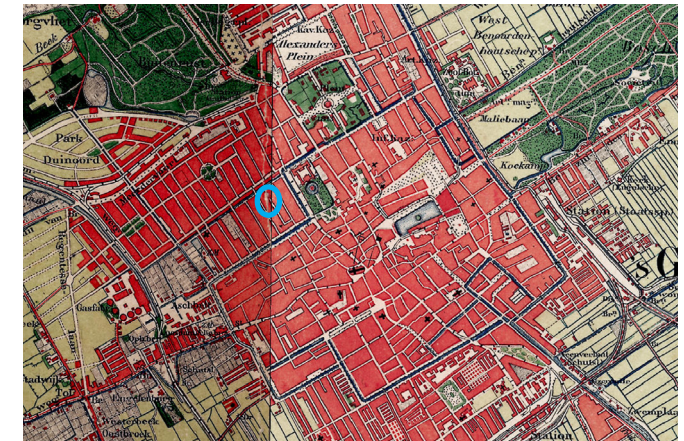
Ontstaan van het Zeeheldenkwartier

De Riemerstraat werd in 1867 aangelegd in de Dichterswijk van het Zeeheldenkwartier, dat als tweede stadsuitbreiding ten noordwesten van Den Haag werd aangelegd vanaf 1867. De straat liep vanaf de Veenkade (de oude stadsgrens) naar de nieuw aangelegde Elandstraat. De wijk werd aangelegd door particuliere bouwondernemers / grondbeleggers. Ieder

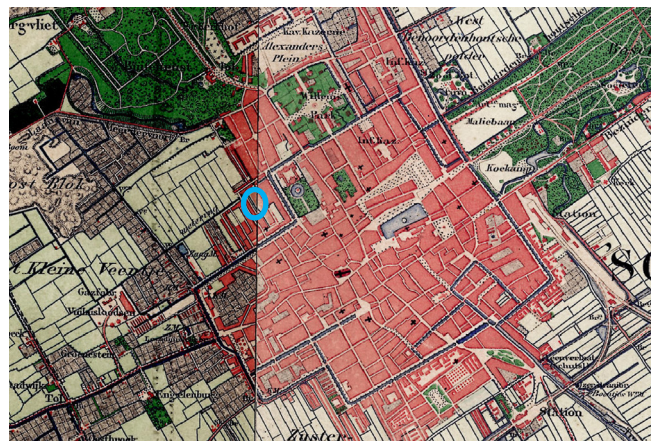
kocht een stuk weiland en bouwde daar een straat met huizen op. Deze plannen sloten niet altijd op elkaar aan. Bovendien probeerde men zo veel mogelijk te verdienen, waardoor de straten smal werden en er weinig plek kwam voor groen. De grond voor de straten werd aan de gemeente verkocht om er een staat aan te leggen.¹ Zo ontstond het kenmerkende beeld van dit soort buurten met steeds een rij van een paar huizen die samen een geheel vormen en daarnaast weer een volgend blokje.

6. Kaart van Den Haag in 1850 (topotijdreis), locatie in blauwe cirkel.

8. Kaart van Den Haag in 1896 (topotijdreis), locatie in blauwe cirkel.

7. Kaart van Den Haag in 1876 (topotijdreis), locatie in blauwe cirkel.

9. Kaart van Den Haag in 1932 (topotijdreis), locatie in blauwe cirkel.

Exploitatiehofjes

De rij te onderzoeken huisjes werden op een binnenterrein gebouwd. Het is een zogenaamd "exploitatiehofje", vernoemd naar de zeventiende eeuwse hofjes van liefdadigheid. Hier zat echter geen filantropisch motief achter. De Haagse hofjes uit de negentiende eeuw werden gebouwd als investering, om er geld mee te verdienen. De exploitanten van deze hofjes waren kleine zelfstandige bouwers, handelaren of winkeliers die 'van hun spaarpenningen' een hofje huizen kochten om 'uit de opbrengst daarvan in hun ouden dag te voorzien'.²

De exploitatiehofjes zijn een typisch Haags fenomeen. Elke stad had zijn eigen bouwverordening en die van Den Haag gaf de mogelijkheid om dit soort hofjes te bouwen. Op binnenterreinen hadden bouwondernemers vrij spel. De Stedelijke Keur uit 1841 had in Den Haag namelijk maar één bepaling: dat voor een nieuw gebouw aan de straat een vergunning van burgemeester en wethouders nodig was. Voor het bouwen op een terrein achter andere huizen was alleen een kennisgeving vooraf nodig en de bouwtekeningen werden niet gecontroleerd. Zo kon op elk leeg stukje grond dat niet aan de openbare weg lag zoveel mogelijk kleine huizen gebouwd worden. Door de toenemende trek naar de stad was er veel vraag naar deze veelal goedkope huizen.³ Den Haag telde ooit zevenhonderd exploitatiehofjes, waarvan er nu nog ongeveer honderd over zijn. Vijf van deze hofjes bevinden zich in het Zeeheldenkwartier.⁴

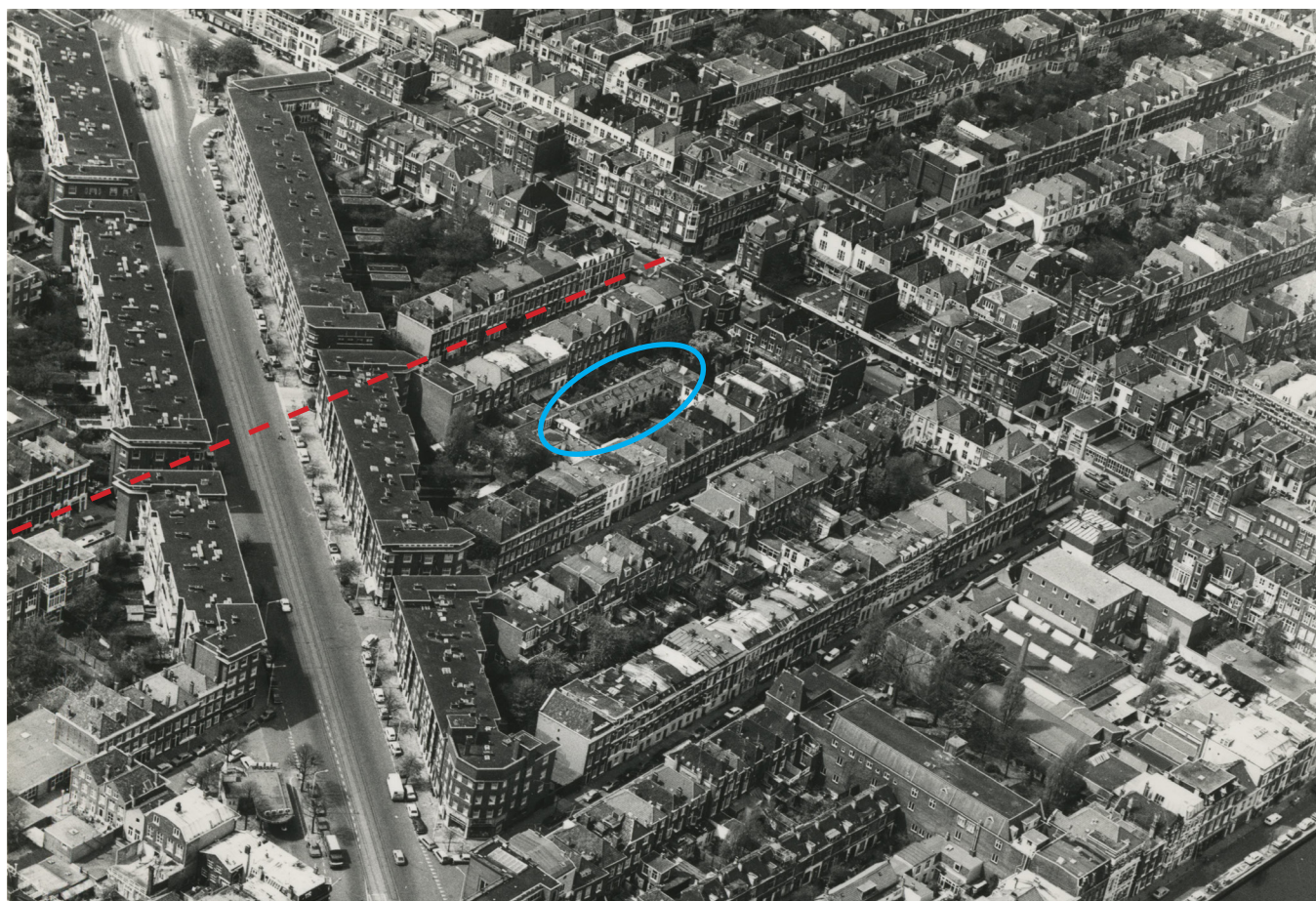

10. Kaart van Den Haag in 1935 (topotijdreis), locatie in blauwe cirkel.

Op internet circuleert een verhaal dat de huisjes achter de De Riemerstraat tuinderswoningen zouden zijn geweest die hier al stonden voordat ze door de stadsvernieuwing werden omsloten.⁵ Dit verhaal klopt echter niet! Uit Kadastraal onderzoek (zie 2.2) is gebleken dat het hofje achter de De Riemerstraat gelijktijdig met de huizen aan de straat (nummer 95-105) werd gebouwd.

Aanleg van de Vondelstraat

In 1923 werd ten behoeve van de verkeersdoorstroming de Vondelstraat aangelegd. Deze liep schuin door de bestaande straten en doorsneed zo de De Riemerstraat. Een aantal huizen aan de De Riemerstraat werd gesloopt en de straat werd gesplitst in een 1e en 2e de Riemerstraat. De huisnummering werd niet aangepast, waardoor de 2e de Riemerstraat nu begint met huisnummer 71.⁶ Voor het hofje achter Riemerstraat 105 had dit, behalve een straatnaamwijziging, geen consequenties.

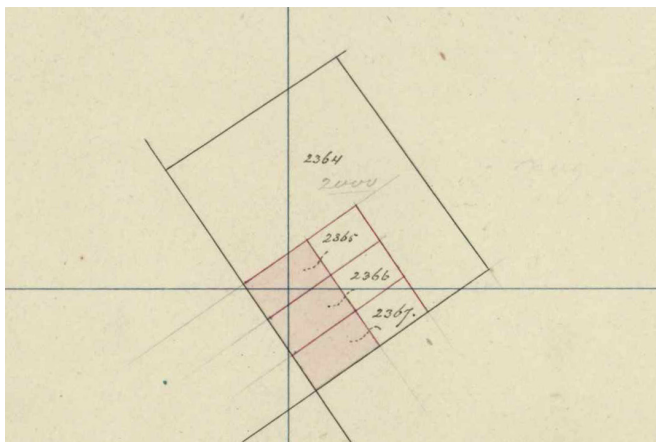

11. Luchtfoto uit 1979 met rood gestippeld de Riemerstraat doorsneden door de Vondelstraat en in blauw het hofje (HGA001-087657.tjp).

2.2 Bouwgeschiedenis

Kadastrale en eigendomsgeschiedenis

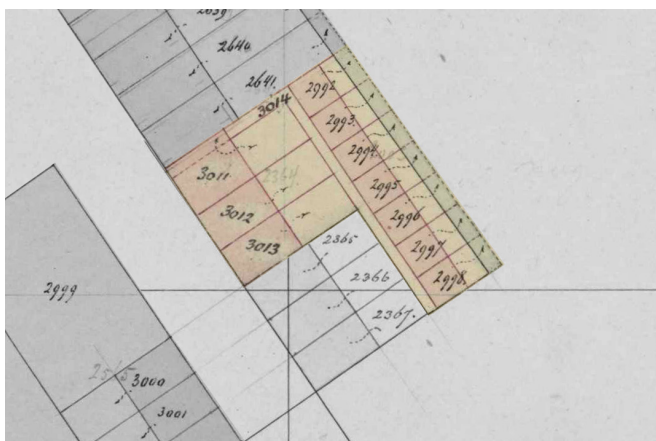
De timmerman Hendrik Arend ten Hove uit 's Gravenhage kocht in 1875 een stuk grond ten noordoosten van de De Riemerstraat. Het stuk grond werd in het kadaster omschreven als "erf als weiland". De grond werd gesplitst en in de zuidhoek werden drie woningen gebouwd met tuinen. In 1876 werd het resterende stuk grond eveneens opgesplitst en werden aan de straat weer drie huizen met tuinen gebouwd, waarbij het noordelijke huis een poort kreeg als doorgang naar het achterterrein. Op dit achterterrein werd

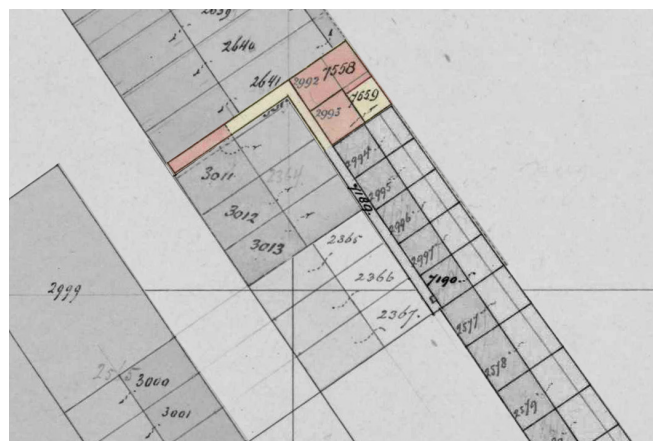
12. Kadastrale hulpkaart 1876: bouw Riemerstraat 83-93.

14. Kadastrale hulpkaart 1892: aanbouw Riemerstraat 105a.

13. Kadastrale hulpkaart 1876: bouw Riemerstraat 95-105 en 105a-g.

15. Kadastrale hulpkaart 1908: aanbouw Riemerstraat 105g.

een exploitatiehofje gebouwd. Langs de tuinen van de huizen aan de De Riemerstraat werd een "gang" (pad) gemaakt en zeven kleine huisjes met achter elk huisje een klein erf. Aan de erven werd de helft van de sloot die achter de percelen liep toegevoegd.⁷

Een jaar later, in 1877, verkocht Ten Hove de huizen aan drie verschillende partijen. Eén partij kocht de drie als eerst gebouwde huizen (2e de Riemerstraat 83-93), een ander kocht de andere drie huizen aan de straat (2e de Riemerstraat 95-105) en een derde partij kocht het hofje; de poort en de gang met zeven huisjes op het binnenterrein (2e de Riemerstraat 105A-G).⁸

Het hofje werd gekocht door de Haagse huisschilder Johannes Paulus Dobbe. In 1879 verkocht hij het alweer aan Petrus Cornelis van de Zalm, melkverkoper te 's Gravenhage. Hij liet de sloot achter de huisjes dempen in 1892. In datzelfde jaar kreeg het laatste huisje (Riemerstraat 105A) een kleine uitbouw aan de gang (zie bouwfase 1).⁹

In 1895 overleed Patrus en erfde zijn vrouw Elisabeth Oostdam het hofje. In 1905 verkocht ze het complexje aan Willem Hubertus Marinus van der Stijl, huisschilder te 's Gravenhage. In datzelfde jaar kocht hij van een andere eigenaar ook de drie huizen aan de De Riemerstraat 95-105. Hij ging zelf in De Riemerstraat 105 wonen.¹⁰

In 1908 werd het eerste huisje (Riemerstraat 105G) verbouwd tot werkplaats (zie bouwfase 2). Aan de achterkant kwam een uitbouw die deels de tuin van het naastgelegen huisje besloeg.¹¹ In 1913 vestigde kunstschilder Pierre Stordiau zich in deze werkplaats.¹²

In de zomer van 1924 werd de heer Van der Stijl, die inmiddels rentenier was, vermoord in zijn woning aan de 2e de Riemerstraat 105. Zowel de Haagse als Nederlandse kranten volgde het politieonderzoek op de voet. Na drie jaar werd een Scheveningse bordenwasser gearresteerd, maar die moest weer vrijgelaten worden omdat justitie het bewijs niet rond kreeg. De moord werd nooit opgelost.¹³

Na zijn dood werden in 1925 de drie huizen aan de straat aan drie verschillende eigenaren verkocht. Het hofje daarachter werd als geheel verkocht aan de industrieel Gosse Gorter uit Sneek. Hij verkocht het in 1927 aan zijn schoonzoon, de kunstschilder Pierre Stordiau, die hier al sinds 1913 zijn atelier had en woonde. Na zijn dood in 1969 verkochten zijn kinderen het hofje aan Willem Hendrik Leenart, waarna het in handen kwam van zijn weduwe Irma Alberda.¹⁴ In 2003 verkocht zij het hofje aan Stadsherstel Den Haag, maar bleef er aanvankelijk nog wonen.¹⁵

Bouwfase 0: De bouw in 1876

Er is geen bouwtekening uit 1876 van het hofje bewaard gebleven, waarschijnlijk omdat het niet nodig was een bouwvergunning aan te vragen. Het is zodoende niet precies bekend hoe het hofje er oorspronkelijk uitgezien heeft. Aan de hand van een tekening van de bestaande toestand van nummer 105G in 1905¹⁶ en de oorspronkelijke bouw(onder)delen die er nog zijn, is wel deels op te maken hoe de huisjes eruit gezien moeten hebben en hoe ze in elkaar zaten.

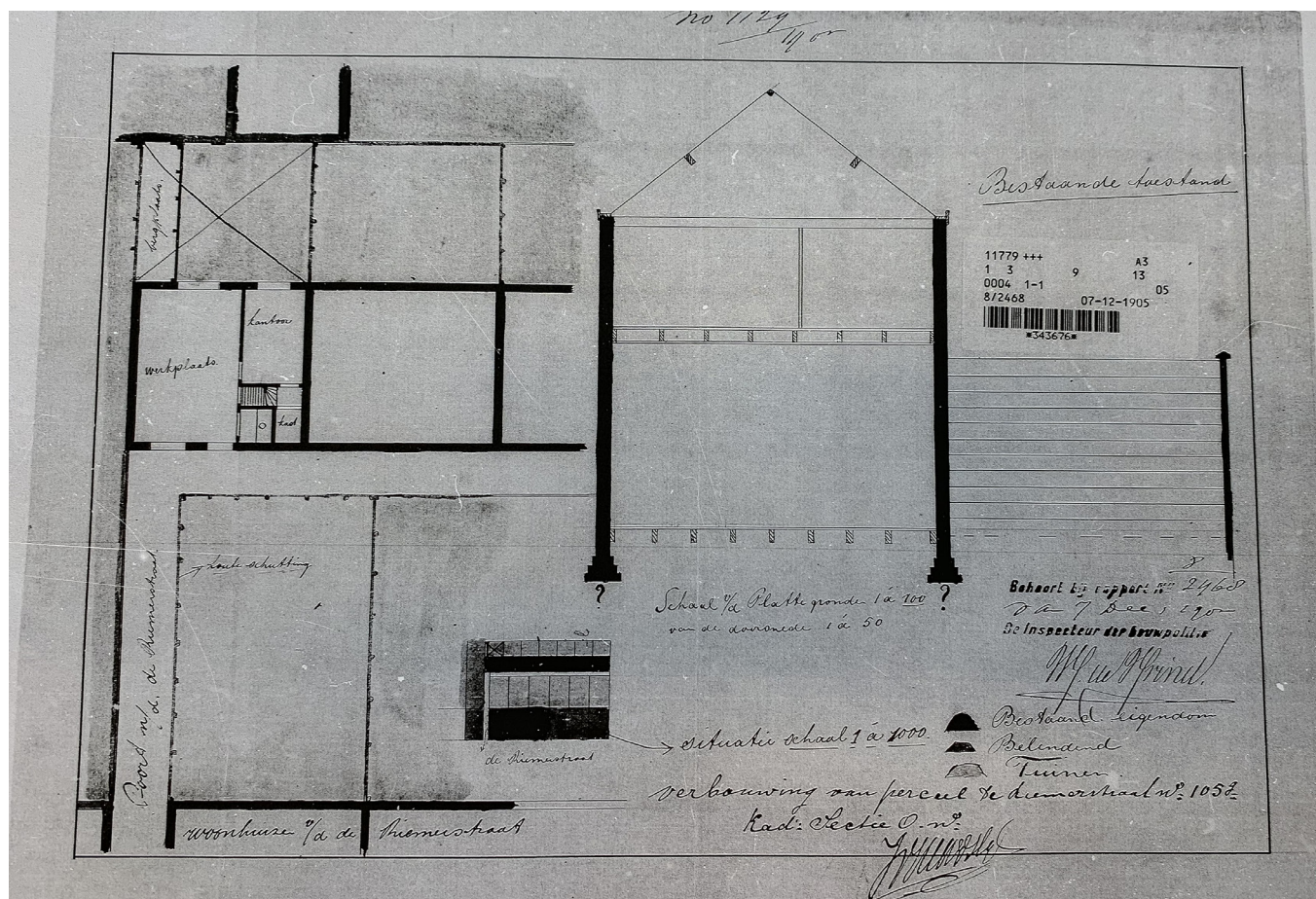
De zeven huisjes bevatte elk een bijna vierkante begane grond en een lage verdieping/zolder onder een zadeldak met de nok evenwijdig aan de voorgevel (ook 105G had een

zadeldak en kreeg pas later een plat dak, zie bouwfase 5).

De constructie bestond uit een dragende voor- en achtergevel met op de verdieping (en de begane grond?) een vloer van moer- en kinderbinten. Halverwege elk huisje (en in elke woningscheidende wand?) liep een moerbalk waarover kinderbinten lagen. Dit is in bijvoorbeeld nummer 105B nog goed te zien. Het is aannemelijk dat de gevels en moerbalken met gevelankers aan elkaar verbonden werden. Waarschijnlijk waren dit voornamelijk blindankers. In de huidige situatie is maar op een plek een anker te zien. Tussen 105D en 105C zit een gevelanker in de achtergevel. Dat er een gevelanker tussen twee woningen aanwezig is wijst erop dat er in de

woningscheidende wanden ook moerbalken liggen. In 105B lijkt dit ook zichtbaar (zie rode cirkel in de foto hieronder).

Halverwege de huisjes staat een kopsant. De kopsantenvatten aan elke kant een spantbeen dat met een dubbele blokkeel aan twee kanten aan het spantbeen is gebouwd. De blokkeels zijn met gevelankers aan de voor- en achtergevel verbonden. Op het spantbeen ligt een gording die tevens in de woningscheidende wanden is opgelegd. Hier staat voor zover zichtbaar geen spant, alleen in 105E is een hanenbalk in de muur zichtbaar. De gordingen lopen door in meerdere huisjes, dit is te zien aan een haaklas in de gording in 105C. Aan de bovenkant van de spantbenen zijn deze door middel

16. Bestaande toestand van 105G in 1905 (BWT 1905).

17. Kapconstructie in 105B.

18. Balklaag in 105B. Haaklas in gording 105C en hanenbalk in muur 105E.

van een hanenbalk aan elkaar verbonden. De nokgording is alleen in de woningscheidende wanden opgelegd en bevat geen ondersteuning halverwege.

De gevels werden opgetrokken in metselwerk van baksteen in kruisverband. Hoe de gevelindeling oorspronkelijk was is moeilijk met zekerheid te zeggen. De tekening van de bestaande toestand in 1905 bevat geen geveltekening. In het linker deel van de voorgevel zijn twee doorgangen getekend, een brede en een smalle. Het is echter niet duidelijk of dit huisje toen al een uitzondering was, als eerste van de rij. In de achtergevel zijn twee doorgangen getekend. Een plattegrond van de bestaande toestand van 105B in 1932 laat eenzelfde

indeling van de achtergevel zien, met aan de ene kant dubbel openslaand raam of deur en aan de andere kant een enkel venster of deur. Op deze tekening bevat de voorgevel een smal venster en een brede doorgang (met dubbele deur?).

In de huidige toestand bevatten de meeste huisjes in de achtergevel een deur (alle vernieuwd; nu dubbel openslaand met bovenlicht) onder een strek en een raam (alle vernieuwd; nu zes-ruits) onder een strek. Waarschijnlijk is dit de oorspronkelijke indeling van de achtergevel. Op de verdieping bevatten de meeste huisjes in de achtergevel twee kleine vensters met een vier-ruits schuifraam (sommige gewijzigd). Deze vensters bevatten een vensterbank en aan de

bovenkant een rollaag. Dit is vermoedelijk de oorspronkelijke indeling met deels de oorspronkelijke schuiframen.

De voorgevels bevatten in de huidige toestand bijna allemaal een brede opening (met een variërende invulling van later datum) zonder zichtbare strek of rollaag erboven en een klein venster met een vensterbank en aan de bovenkant een halfsteens rollaag. Het kleine venster is vermoedelijk het smalle venter dat ook op de tekening van 1932 te zien is. De oorspronkelijke invulling van de brede doorgangen is niet met zekerheid te achterhalen. Er moet wel een latei of middenstijl (zoals op de tekening uit 1932) geweest zijn, want de moerbalk lag op het midden van deze doorgang. Op een foto van Stadsherstel is aan de binnenkant van 105B een stalen latei boven de deur te zien.

Van een interne indeling was oorspronkelijk waarschijnlijk nauwelijks sprake. De tekening uit 1905 laat links een werkplaats zien en rechts een zone met aan de voorgevel een privaat, trap en kast en daarachter een kantoor. Zoals gezegd is het echter niet duidelijk of dit huisje toen al een uitzondering was. De tekening uit 1932 laat een indeling zien met achter het rechterdeel van de brede doorgang een afgescheiden portaal met rechts daarvan een trap naar boven, bestaande uit twee delen met een tussenbordes. Zo'n trap is in een aantal huisjes nog aanwezig en behoort zeer waarschijnlijk tot de oorspronkelijke indeling. In 105C is de oorspronkelijke trap nog aanwezig en lijkt ook het portaal nog aanwezig. De wandjes rond het portaal en de onderkant

20. Achtergevel 105C.

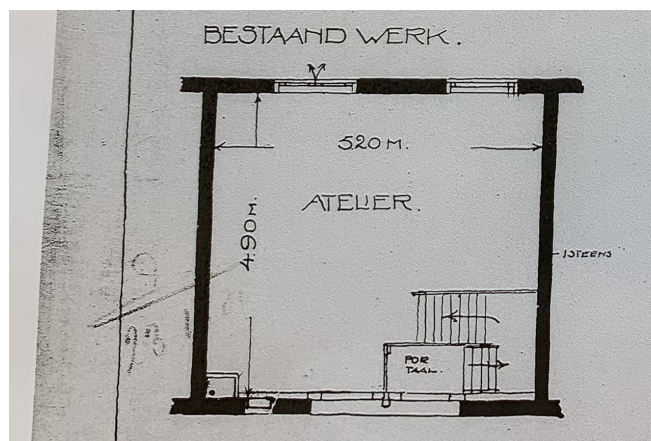
19. Voorgevel in 1977 (HGA204797).

21. Klein raampje in voorgevel.

22. Stalen latei boven brede doorgang in voorgevel 105B (foto Stadsherstel).

23. Bestaande toestand 105B in 1932 (BWT 1932).

24. Trap met portaal in 105C.

van de trap zijn van hout (de deur is vernieuwd).

De rest van de begane grond en de zolder hadden waarschijnlijk geen interne indeling. Of er een privaat was is niet bekend. In lang niet alle exploitatiehofjes had elk huisje een eigen privaat. Het privaat was vaak buiten en stond dan op het erf of er was zelfs één gezamenlijk privaat.¹⁷

Dat het hofje aan de De Riemerstraat geen al te beste woningen bevatte laat en onderzoeksrapport uit 1898 naar goedkope woningen in Den Haag zien: 'dat nu reeds van zovele [pas gebouwde] huizen moet worden getuigd "voor afbraak uiterst geschikt". En dat gold in het bijzonder voor De Riemerstraat 105a t/m g.'¹⁸

Bouwfase 1: Aanbouwje 105A in 1892

In het Kadaster is te zien dat huisje nummer 105A in 1892 een piepkleine aanbouw krijgt aan de voorkant.¹⁹ De 'Vrienden van Den Haag' melden dat de fotograaf Adolphe Zimmermans in het hofje woonde en de eerste Nederlander met een auto was. Hij zou een vergunning hebben gekregen voor het rijden in een mobiel zonder paard en kreeg "toestemming om een soort stenen kast buitenshuis te metselen voor het bewaren van benzine".²⁰ Mogelijk is dit het aanbouwje uit 1892. In de archieven is hier geen informatie over teruggevonden en in de huidige situatie is hier niets meer van te zien.

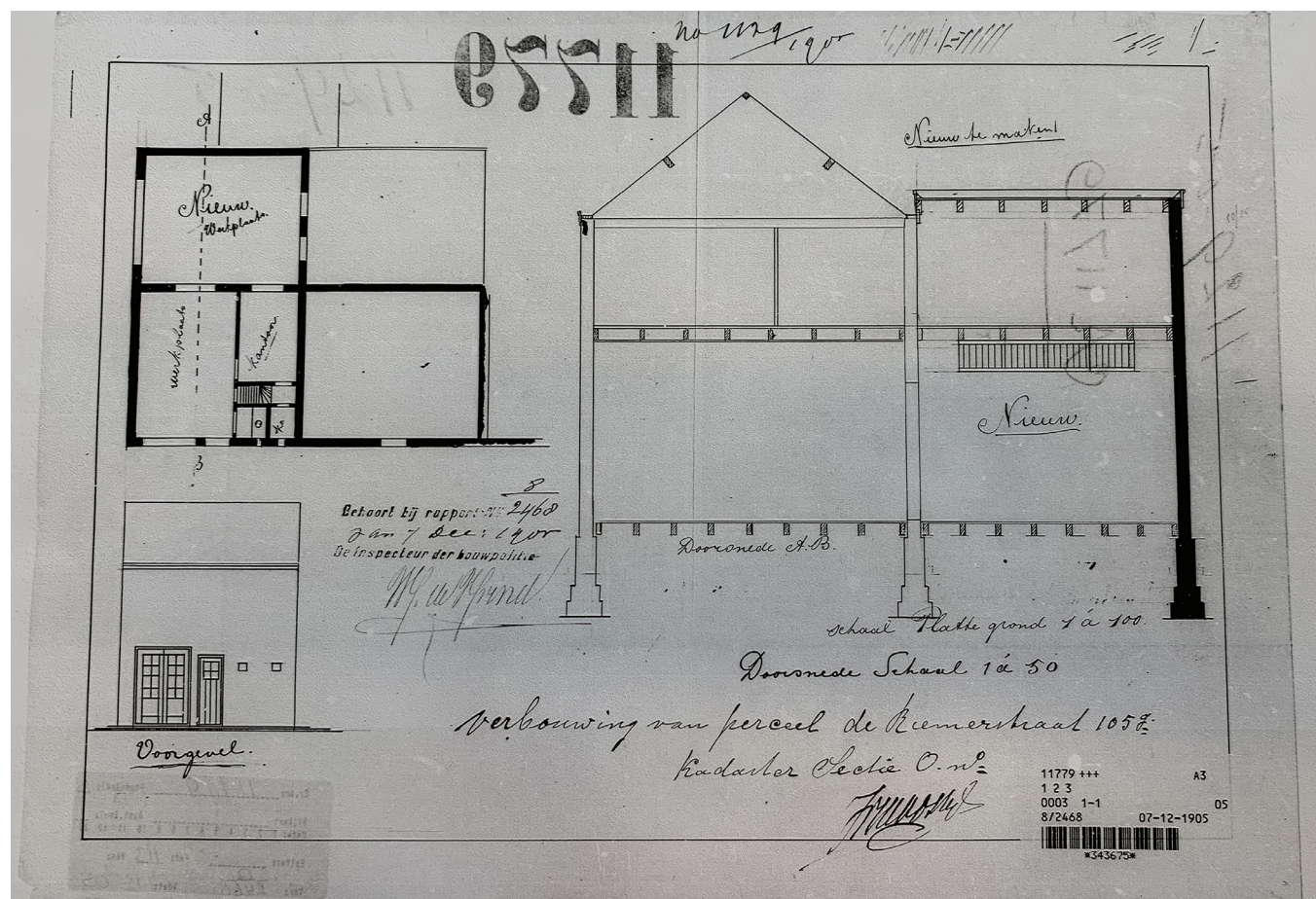
Bouwfase 2: Aanbouw 105G in 1908

In 1905 werd door de heer W. Gabel een bouwvergunning aangevraagd voor het verbouwen van zijn werkplaats aan de De Riemerstraat 105G.²¹ Tevens vroeg hij een vergunning aan "tot het oprichten van eene door een gasmotor van één P.K. gedreven inrichting tot het vervaardigen van meubelen". Na enkel bezwaren van omwonende, kreeg hij in 1908 de vergunning met een waslijst aan voorwaarden. Zo moest de aanbouw een fundering krijgen die geheel vrij stond van de aangrenzende scheidingsmuren, moest de motor op een stenen vloer komen, moesten de afgewerkte gassen geruisloos via een ijzeren buis tot negen meter boven de begane grond gebracht worden, mochten de onderdelen van de machines niet op muren of binten rusten en mocht de motor niet tussen 22u en 6u gebruikt worden.²²

Er zijn twee tekeningen uit 1905 bewaard gebleven: van de bestaande toestand (zie bouwfase 0) en van de nieuwe te maken toestand (zie hieronder).²³ Het erf achter de bestaande werkplaats zou volledig bebouwd worden. De zijmuur van de aanbouw op de tekening loopt precies door in lijn met de scheidingsmuur tussen nummer 105G en 105E, maar bij de uiteindelijk uitvoering werd de zijmuur verschoven waardoor zelfs nog een deel perceel van nummer 105E werd gebruikt. De verbouwing werd in 1908 dus anders uitgevoerd dan de tekening uit 1905 laat zien.

De voorgevel hoeft niet gewijzigd te zijn. De nieuwe plattegrond en de geveltekening laten dezelfde brede en smalle opening zien als de bestaande plattegrond. Er zijn twee kleine raampjes toegevoegd in het toilet en de kast. Of deze ook daadwerkelijk werden toegevoegd of dat ze niet getekend waren op de bestaande toestand is niet bekend. Deze gevel is later nogmaals ingrijpend gewijzigd, waardoor dit niet meer te achterhalen is.

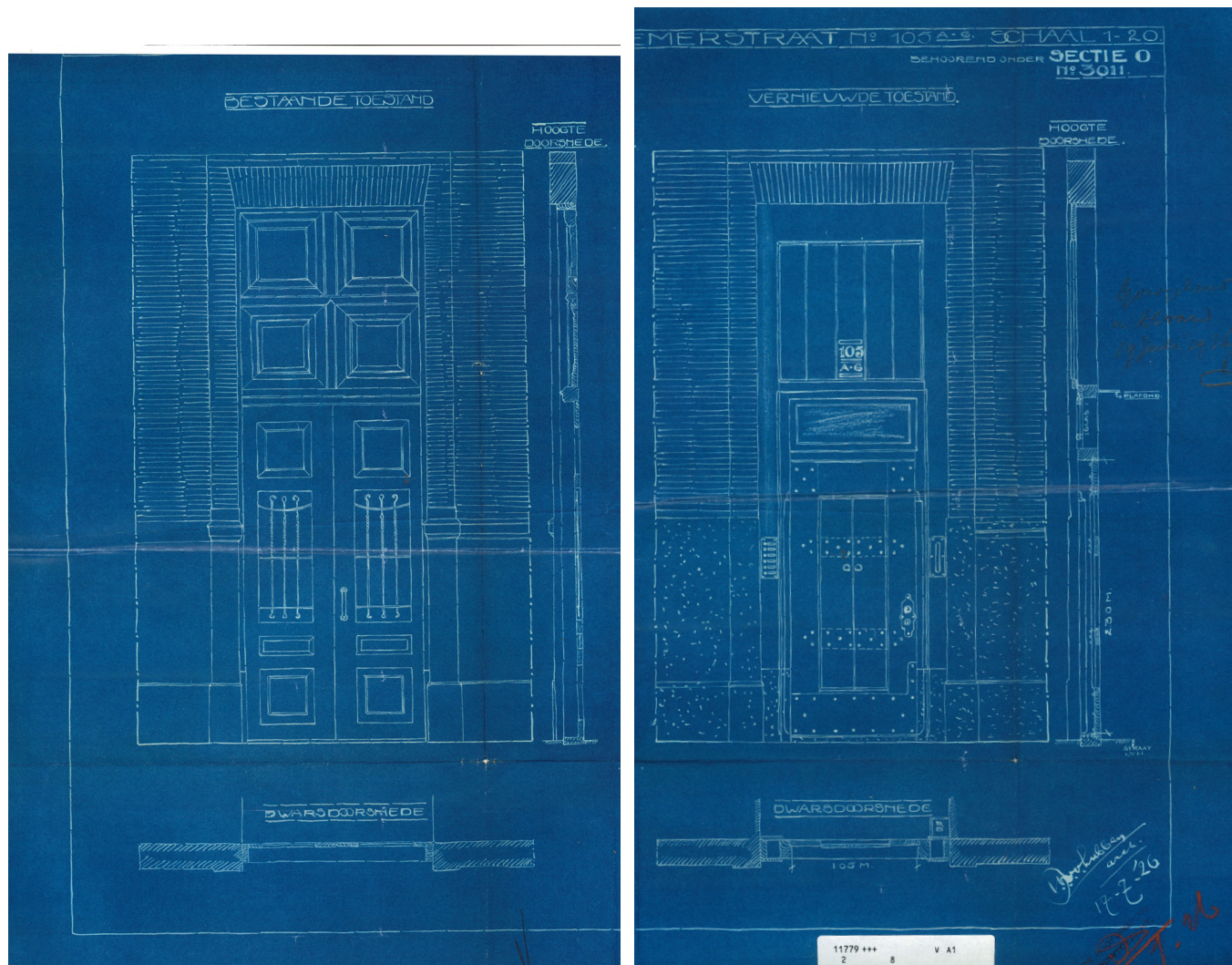
De nieuwe aanbouw kreeg houten balklagen en een plat dak. Het huisje behield zijn oorspronkelijke kapconstructie en zadeldak. In de nieuwe zijgevel naar het erf van 105E staan twee openingen getekend (deze gevel werd in het uiteindelijk plan nog verschoven). In de nieuwe zijgevel naar het belendende perceel aan de andere kant is een zeer brede opening getekend. Hier zijn echter geen geveltekeningen van. Het is onduidelijk wat voor invulling deze openingen hadden.

25. Nieuwe toestand van 105G in 1905 (BWT 1905), let op: anders uitgevoerd!

Bouwfase 3: Vernieuwen poort in 1926

In 1926 werd de poort aan de straat vernieuwd. In het archief is een tekening te vinden, zie hieronder. Het is niet duidelijk waarom de poort werd vervangen. Het gebeurde precies in de precies in de drie jaar dat Gosse Gorter eigenaar van het hofje was.

26. Verbouwingstekening uit 1926 van de poort aan de De Riemerstraat (Stadsherstel 1926, uit BWT).

27. De poort in 2022.

Bouwfase 4: Wijziging 105B in 1932

Bij een bouwvergunning uit 1932 die betrekking had op nummer 105B werd als onderwerp vermeld: "Het wijzigen van het atelier". Op de bijbehorende tekening staat als titel: "Tijdelijke verandering Atelier".²⁴

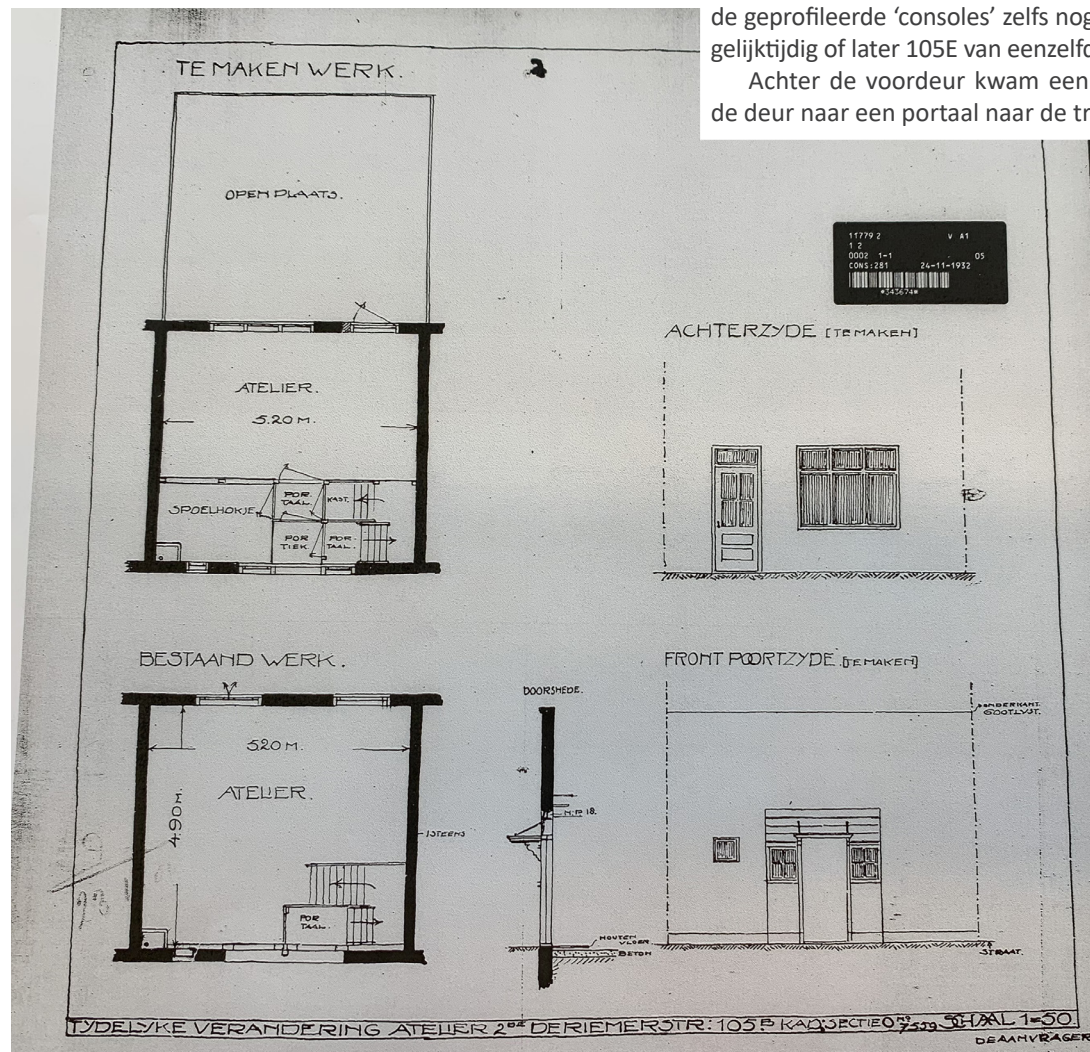
De bestaande toestand is bij bouwfase 0 al aan bod gekomen. Bij de te maken toestand is te zien dat de trap behouden bleef. De invulling van de brede doorgang in de

voorgevel werd gewijzigd waardoor de entree in het midden kwam. Boven de voordeur werd een luifel gemaakt met daaronder én in de hoek van het deurkozijn geprofileerde consoles. Aan weerszijden kwam een klein vier-ruits raam met daaronder en boven de ramen en deur een houten beschieting. Op een foto uit 1977 is deze situatie nog vrijwel geheel te zien. In de huidige situatie lijken zowel de entrees van 105B als 105E hierop. Bij 105E zijn in de hoek van het deurkozijn de geprofileerde 'consoles' zelfs nog aanwezig. Mogelijk werd gelijktijdig of later 105E van eenzelfde pui voorzien.

Achter de voordeur kwam een klein portiek met rechts de deur naar een portaal naar de trap en rechtdoor naar een

klein portaal met rechts een kast onder de trap, links een deur naar een "spoelhokje" en rechtdoor naar het atelier. Op de tekeningen is geen schouw weergegeven. Of deze er ook niet was of alleen niet getekend werd is niet bekend.

De indeling van de achtergevel werd ook gewijzigd. De openslaande deuren werden vervangen door een breed driedelig venster met bovenlichten en het venster werd vervangen door een deur. Het nieuwe venster en de deur zijn nog altijd aanwezig. Ze werden, mogelijk pas later, van vlakke stuc-kaders voorzien. Boven deze kaders zijn de strekken nog te zien, waaruit afgeleid kan worden waar de oorspronkelijke openingen zaten.

28. Verbouwingstekening van 105B uit 1932 (BWT 1932).

29. Nieuwe deur en driedelig venster.

30. Oorspronkelijke strekken nog zichtbaar.

31. 105B.

32. 105B in 1977 (HGA204797).

33. Details met vergelijking.

34. 105E.

Herinneringen aan en van Stordiau

De kunstschilder Pierre Stordiau woonde vanaf 1913 tot aan zijn dood in 1969 in nummer 105G en later ook in 105F. Hij had er zijn atelier en woonde er met zijn vrouw, Annetje Gorter, en zijn vier kinderen (geboren tussen 1924 en 1935).

Stordiau was een opvallende verschijning in de buurt. Hij ging altijd gekleed in 'een zwarte overjas, een flambard [hoed met brede slappe rand] waaronder donker haar en een pelerine (een korte cape). Een zwarte lavalrière (gestrikte das met breed uitlopende einden, genoemd naar de maîtresse van Lodewijk XIV) en een rotan wandelstok met een bewerkte, Indische zilveren knop. Ook zijn vrouw ging steeds in het zwart gekleed. Zij droeg een zogenaamd polka kapsel met zwarte baret'.²⁵

Hij vertelde in 1956: 'Ik woon hier nu 43 jaar. Toen ik hier kwam, waren het nog allemaal pakhuizen. Zij waren eigendom van de heer Van der Stijl, die in de De Riemerstraat op nr. 105 woonde. Ik heb toen dit gedeelte [105G] als atelier ingericht. Later heb ik er een tweede zolderruimte en een benedengedeelte [105F] bijgenomen, het eerste voor werkatelier en het tweede voor keuken. Langzamerhand werden er meer zolders als atelier verhuurd. Daar hebben in de loop der jaren heel wat kunstenaars gewoond en gewerkt. Na de dood van de heer Van der Stijl is het hofje gekocht door G. Gorter, mijn schoonvader. De pakhuizen zijn toen verdwenen en als kamers ingericht. Zo ontstond het 'hofje'. Later, in 1948 [volgens het Kadaster moet dit 1927 zijn], heb ik het hofje gekocht. Wij hebben aan het geheel een antiek cachet gegeven met tweedelig deuren en een luifel. Zo bleef dit oude gebouw geheel in oude stijl en is het langzamerhand een klein kunstenaarscentrum geworden'.²⁶

De dochter van Stordiau, Madeleine Mengarduque, herinnert zich: 'Tijdens de oorlog woonde ik bij mijn ouders in een hofje in de Haagse Riemerstraat. Mijn vader was de Belgische schilder Pierre Stordiau, hij was getrouwd met de Friezin Annetje Gorter, mijn moeder. Ze ontvingen, ook tijdens de oorlog, in hun hofje altijd veel vrienden en kennissen, vaak uit de Haagse artiestenwereld.' Ze herinnert zich verder dat er regelmatig mensen kwamen logeren en dat zij dan soms haar kamer moest afstaan om in het atelier van haar vader te slapen.²⁷

35. Pierre Stordiau en zijn vrouw voor nummer 105G (datum onbekend, geschat tussen 1927-1956) (Riemersma 2015, p.254).

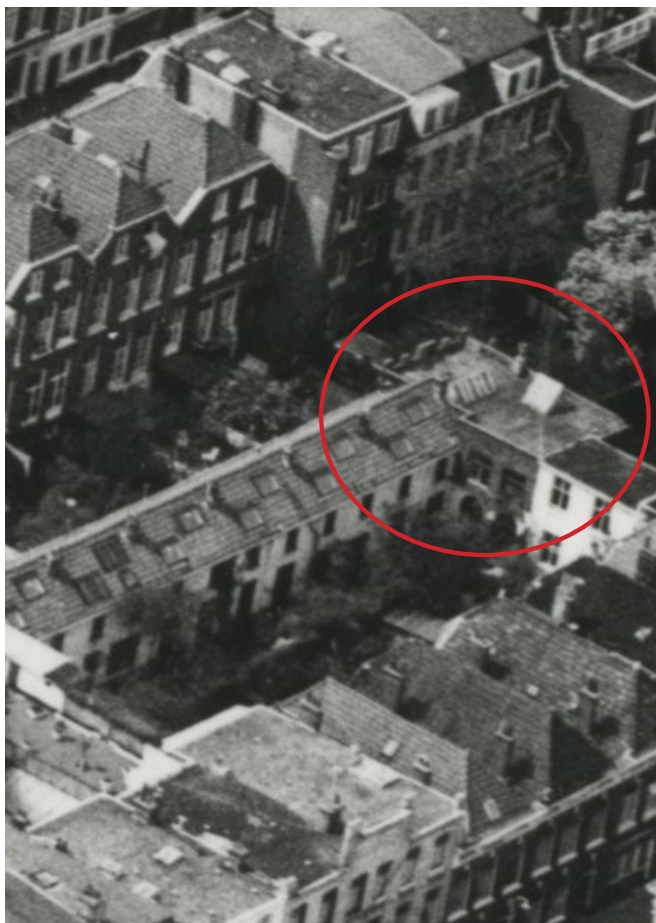

36. Pierre Stordiau (poserend in zijn atelier? of ergens anders), datum onbekend (Riemersma 2015, p.249).

Bouwfase 5: Verbouwing en bouwfragmenten 1927-1956/1969

Na de verbouwing van 105G in 1908, heeft er in hetzelfde huisje nog een ingrijpende verbouwing plaatsgevonden. Hier is echter geen bouwvergunning van bewaard gebleven / aangevraagd. Het is dan ook (vooral in het interieur) niet bekend wat er allemaal exact werd gewijzigd.

De grootste wijziging was de vervanging van het oorspronkelijke zadeldak door een plat dak. Dit is op een luchtfoto uit 1977 te zien. Het dak werd gelijkgetrokken met het platte dak van de aanbouw uit 1908. Op het dak zijn twee daklichten te zien. Een lichtstraat met zadeldak in het

37. Luchtfoto uit 1979 (HGA001-087657.tjp).

verlengde van de zadeldaken van de andere huisjes en op het dak van de aanbouw een daklicht dat bedoelt lijkt om alleen noordelijk licht binnen te laten in het atelier.

De voorgevel werd hoger opgetrokken en van kantelen voorzien, ook dit is (van de achterkant) op de luchtfoto te zien. In de voorgevel werden verschillende historische(rende) elementen aangebracht. Zeer waarschijnlijk werd deze verbouwing uitgevoerd door Stordiau en zijn vrouw. Stordiau vertelde in 1956 al: *“Wij hebben aan het geheel een antiek cachet gegeven met tweedelig deuren en een luifel.”* De verbouwing zal dus tussen 1927 (toen hij eigenaar werd) en 1956 (toen hij dit vertelde) hebben plaats gevonden.

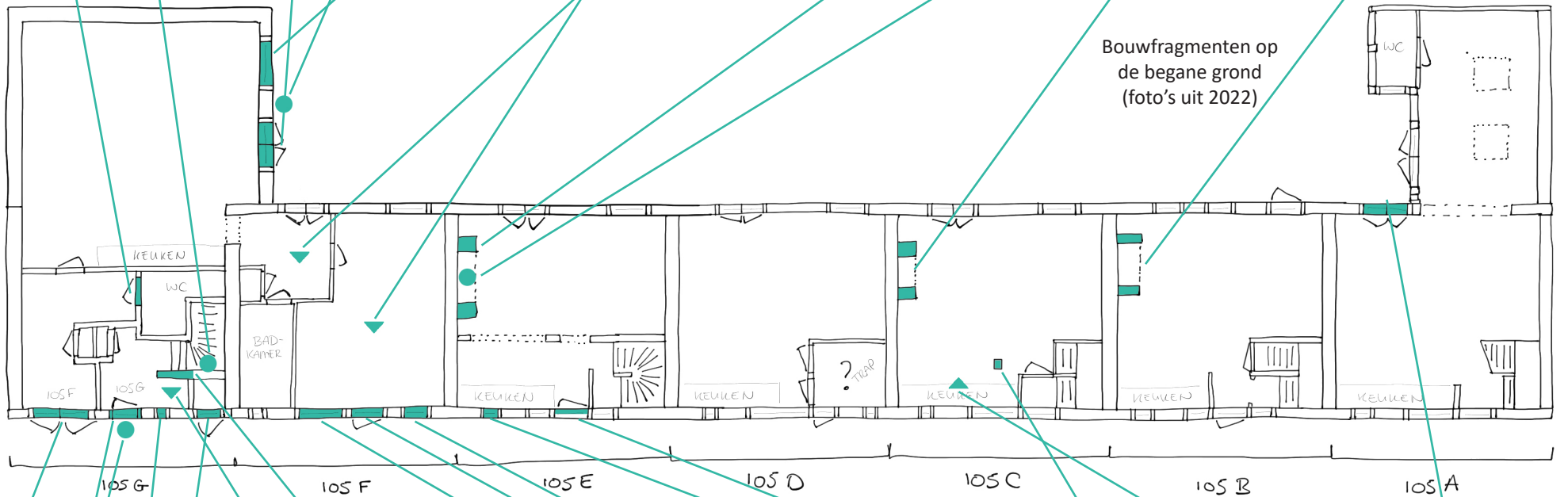

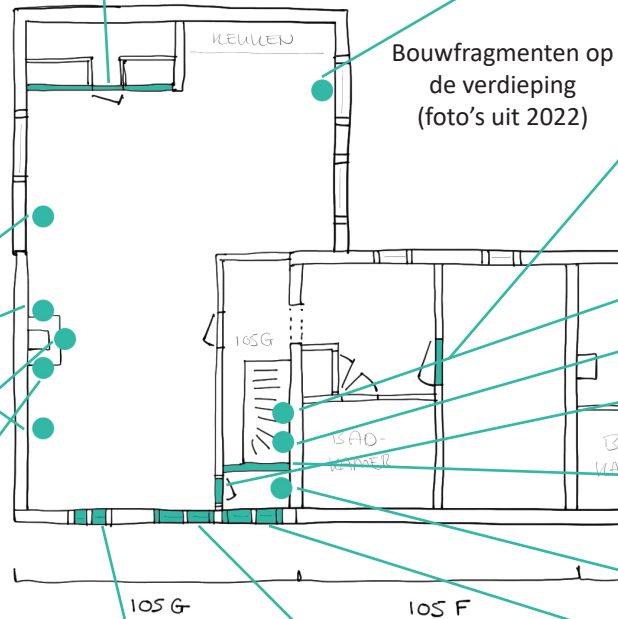
38. Foto uit 1977 van 105G, gezien vanuit de poort (HGA205024).

Vooraf mevrouw Stordiau hield naar verluid van antiek en oude bouwfragmenten. Ze verwerkte bouwfragmenten uit verschillende periodes in het hofje, waardoor een opmerkelijk geheel is ontstaan. Ze deed dit vooral in de gevels en het interieur van haar eigen huis (105F/G), maar ook her en der in de andere huisjes. Soms werden verschillende bouwfragmenten gecombineerd of werden nieuwe onderdelen gemaakt om de bouwfragmenten te kunnen verwerken. Hierdoor ontstonden samengestelde elementen die historisch gezien niet kloppen. De voorgevel van 105G werd een soort folly: een ‘kasteeltje’ op het binnenterrein van een eind negentiende-eeuw bouwblok.

Op de volgende twee pagina's zijn schetsen plattegronden weergegeven van de huidige toestand (2022) met daarop in groen aangegeven welke bouwfragmenten nog aanwezig zijn. Daar omheen is van elk element een foto uit 2022 toegevoegd. Op de pagina's daarna komen alle wijzigingen en bouwfragmenten (ook degene die er niet meer zijn) aan bod.

Het is niet bekend waar de bouwfragmenten vandaan komen en of ze tegelijk werden aangebracht en daarom zijn ze alle in één ruim gedateerde bouwfase opgenomen. Waarschijnlijk was het een min of meer geleidelijk proces, waarbij mevrouw Stordiau steeds weer een “vondst” aan het geheel toevoegde. De onderdelen aan het exterieur van 105G zijn waarschijnlijk wel in één verbouwing toegevoegd, toen ook het dak werd aangepast.

Verbouwing en bouwfragmenten in exterieur 105F/G

De entree van 105G kreeg dubbele deuren met glas-in-lood in een geprofileerde omlijsting met een ornament in Lodewijk XIV stijl (eerste helft achttiende eeuw) boven de deur. Daarnaast werd een gevelsteen van een ridder te paard in de gevel gemetseld. In de zijgevel van de aanbouw werd op de begane grond nog een gevelsteen van een ridder te paard aangebracht. Onder de gevelsteen in de voorgevel lijkt zich in het getoogde kozijn en een opgeklampte deur te bevinden, maar aan de achterkant is te zien dat het om een paneel deur gaat met vier-ruits raam en ojiefprofiel. De ruiten zijn dichtgezet en van Jugendstil tegels (begin twintigste eeuw)

voorzien. Het blijkt hetzelfde type deur te zijn als rechts in de voorgevel, alleen daar gaat het onderpaneel aan beide kanten waarschijnlijk achter een plaat verscholen. Tussen deze deuren werd een klein venster voorzien van glas-in-lood en een vensterbank van groen geglaazuurde plavuizen.

Op de verdieping van 105G werden drie kruiskozijnen (deels zeventiende eeuw) van verschillend formaat met glas-in-lood en luiken aangebracht. Wanneer men van dichtbij en van binnen gaat kijken blijken deze kruiskozijnen slechts deels oud. De ramen met glas-in-lood bevatten pen-gatverbindingen en zijn oud, maar de kozijnen horen oorspronkelijk niet bij deze ramen. De kozijnen van de grote

39. Foto uit 1977 van 105G, gezien vanuit de poort (HGA205024).

40. De voorgevel van 105G.

41. Gevelsteen in voorgevel 105G.

42. Gevelsteen in zijgevel achteraanbouw 105G.

43. De buitenkant en binnenkant van de linker deur.

vensters bevatten wel een profilering en pen-gatverbindingen, maar de middenstijlen en kalven niet. Vermoedelijk waren het geen kruiskozijnen maar schuifkozijnen, in de dagkant van het rechter kozijn zijn de sleuven van het bovenraam nog te zien (zie rode cirkel). De middenstijlen en kalven zijn er bij de plaatsing in deze gevel waarschijnlijk aan toegevoegd. Aan de binnenkant is ook goed te zien dat ze niet goed op het kozijn aansluiten. Het kozijn van het kleine kruiskozijn bevat helemaal geen profilering en is geheel nieuw gemaakt om in deze gevel geplaatst te worden. Onder het bovenraam zijn zelfs ijzeren strips te zien (zie blauwe cirkels).

In de rechter zijgevel van de achteraanbouw bevinden

44. De buitenkant en binnenkant van de rechter deur.

45. Details van de grote kruisramen.

zich op de begane grond een deur en venster onder half ronde bovenlichten in empirestijl (eerste helft negentiende eeuw). De bovenlichten, het raam en de deuren bevatten een ojiefprofiel en pen-gatverbindingen, ze zijn waarschijnlijk afkomstig van elders. De kozijnen waarin ze zich bevinden bevatten echter geen profileringen of pen-gatverbindingen en zijn nieuw gemaakt. Op de verdieping werden twee nieuwe schuiframen in nieuwe kozijnen aangebracht, waarbij één van de twee een sterk geprofileerde omlijsting aan de binnenkant kreeg.

Stordiau vertelde in 1956 dat hij "er een tweede zolderruimte en een benedengedeelte bijgenomen" had, hij

46. Verdieping zijgevel achteraanbouw; een venster met geprofileerde omlijsting en de ander zonder.

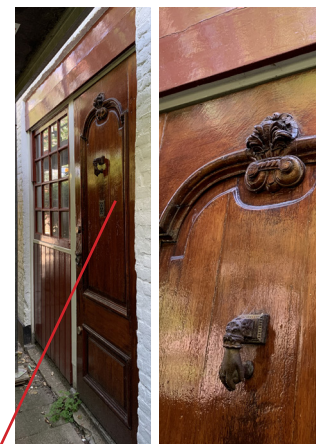

47. Het kleine kruisraam.

doelde hier op 105F. De voordeur van deze woning is eveneens een bouwfragment van elders. Het is een paneeldeur in Lodewijk stijl (achttiende eeuw) met decoratieve klopper en een ijzeren kijkgaatje. Als contrast bevat de gevel rechts van de deur een gietijzeren stalvenster. Het zestien-ruits raam links van de deur is mogelijk eveneens hergebruikt van elders. Het raam bevat pen-gatverbindingen.

48. De zijgevel van de aanbouw achter 105G.

49. De voordeur van 105F.

50. Details voordeur van 105F, stalraam 105F en detail raam 105F.

Verbouwing en bouwfragmenten in interieur 105F/G

Het is niet bekend hoe de interne indeling er na de verbouwing uitzag. Er vanuit gaande dat de bouwfragmenten uit de periode van Stordiau stammen is aan de hand van foto's uit ca. 2003, de plattegronden uit 2003 en de huidige situatie wel het een en ander af te leiden.

Van de begane grond van 105G zijn geen foto's en de interne indeling is later sterk gewijzigd. In de huidige situatie zijn alleen achter de opgeklampte deur nog een aantal bouwfragmenten te vinden: geglazuurde plavuizen en de wand langs de trap met Delfts blauwe tegeltjes. De trap is later vernieuwd en daarbij minder steil gemaakt en de

wanden die op onderstaande foto te zien zijn, zijn van later datum.

Op de begane grond van 105F werd (in deze periode of later) in de hoek rechtsvoor een entreeportaal afgescheiden. Een opgeklampte deur gaf toegang tot de rest van 105F. Deze deur is later verplaatst naar de verdieping van 105G (zie groene pijlen op de volgende pagina). Boven de deur bevond zich eenzelfde vlechtwerk als in de balustrade rond de trap, zie volgende pagina. In 105F zijn op oude foto's veel bouwfragmenten te zien. Boven het aanrecht zijn Delfts blauwe tegeltjes te zien. Op verschillende plekken zijn consoles in de muur gemetseld. Deze onderdelen zijn later

alle verwijderd (rode cirkels). Op de foto's is tevens een balk te zien die gedragen wordt door twee hoofdjes. In de huidige situatie zijn nog acht van zulke hoofdjes aanwezig. Onder de balken op de verdieping, tegen de linker zijwand. Deze zijn op oude foto's ook te zien (gele cirkels). Op oude foto's is te zien dat op de verdieping aan de rechterkant ook hoofdjes aanwezig waren. De hoofdjes op de begane grond en aan de rechterkant (blauwe cirkels) zijn later verwijderd.

De vloer in 105F is op de oude foto's niet te zien. In de huidige situatie liggen hier geel en groen geglazuurde plavuizen (ca. zeventiende eeuw), waar de nieuwe wanden overheen gezet zijn.

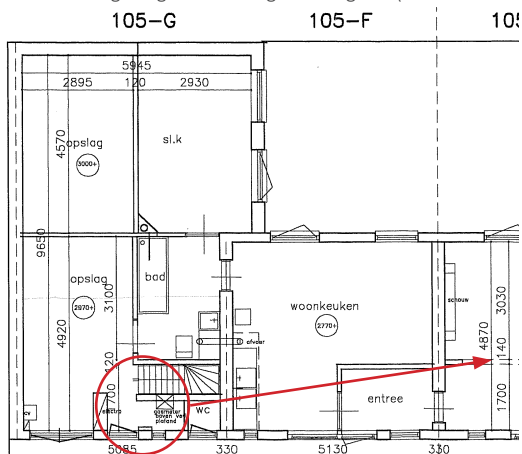
51. 105F begane grond richting de voorgevel (foto Stadsherstel, ca.2003).

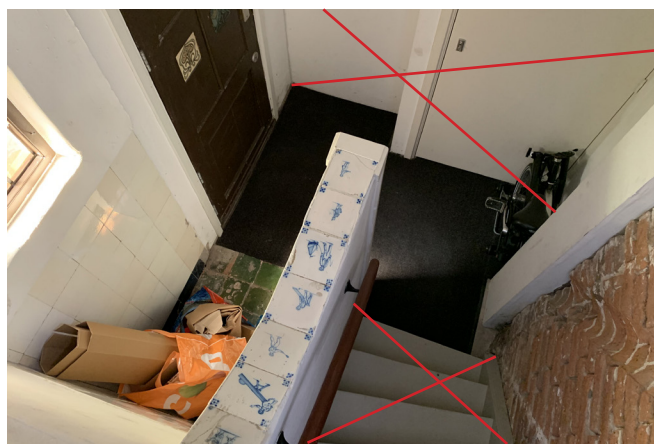
53. 105F richting achtergevel (foto Stadsherstel, ca.2003).

55. 105G verdieping richting voorgevel en achtergevel (foto's Stadsherstel, ca.2003).

52. Tekening bestaande toestand 2003 (Stadsherstel).

54. 105G begane grond (2022).

56. 105G hoofdjes op verd. (2022).

57. 105F begane grond (2022).

Op de verdieping van 105G bevond zich rond de trapopgang een balustrade met ijzeren vlechtwerk (roze cirkel). In de muur waren beeldhouwwerkjes ingemetseld (gele cirkel) en naast de balustrade bevond zich een fonteintje. Van de balustrade is nog maar een deel aanwezig, omdat de trap vernieuwd werd en daardoor minder steil werd en omdat er een muur tussen de woonkamer en trap werd geplaatst.

Tegen de linkerwand was een schouw met bouwfragmenten erin verwerkt, deze is er nog steeds. Links achterin was een groot bouwfragment; waarschijnlijk de binnenkant van de etalage uit een winkel, met in het midden

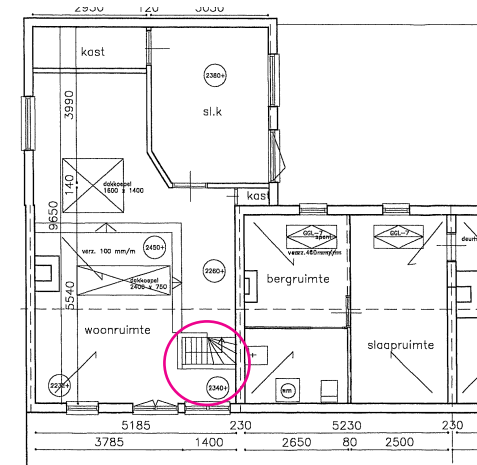
59. 105G verd. achterin (foto Stadsherstel, na 2003).

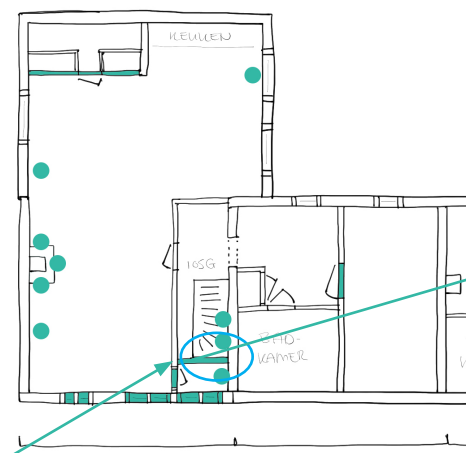
62. 105G verdieping achterin (2022)

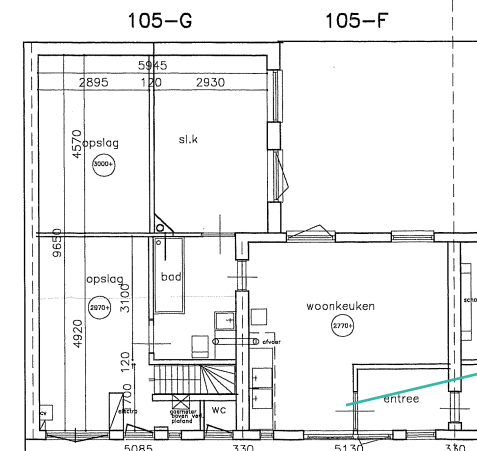
64. 105G (foto Stadsherstel, ca.2003).

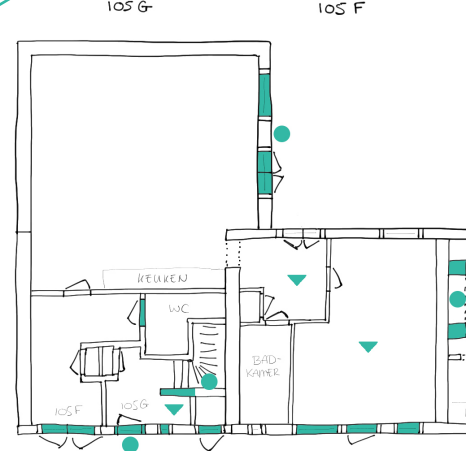
60. 105G verdieping richting voorgevel (foto Stadsherstel, na 2003).

65. 105G bovenaan de trap (2022).

61. 105F begane grond richting de voorgevel (foto Stadsherstel, ca.2003).

63. Schets huidige toestand met bouwfragmenten.

66. 105G richting voorgevel (2022).

de winkeldeur. De huidige woonkamer was dan de binnenkant van de winkel met in lijn van de winkeldeur vitrine deuren om de etalage in te richten (rode pijlen). Aan de kant waar nu een kleine opslagruimte is, was in de oorspronkelijke situatie van dit bouwfragment de straat. Men kon vanaf de straat via glazen ruiten (in het bouwfragment niet aanwezig) naar de etalage kijken (gele pijlen). In een portiek tussen de etalages kon men de winkel betreden (blauwe pijl). Deze theorie is plausibel, maar niet met zekerheid te zeggen.

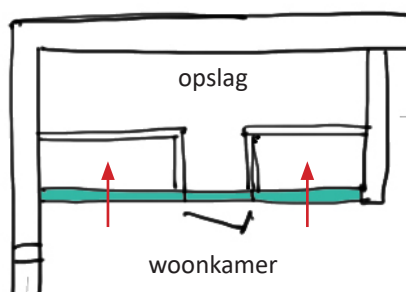
Naast deze etalage was een kamer met een schuine wand afgescheiden. Het is echter niet duidelijk of dit al in de periode van Stordiau is gedaan.

Bouwfragmenten in exterieur 105A-F

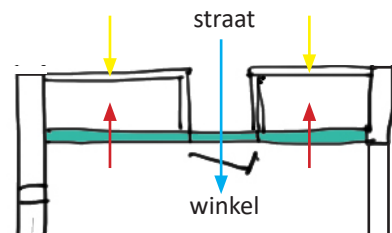
In het exterieur van de rest van de huisjes zijn slechts enkele bouwfragmenten te vinden. De voorgevel van 105E bevat een glas-in-lood raampje. De voordeur van 105E is aan de buitenkant nieuw, maar aan de binnenkant is het een opgeklampte deur met gehengen.

In 105D bevonden zich tot 2006 dubbele twaalf-ruits deuren met geprofileerde roede. Rond het glas was eveneens een profiellijst met aan de bovenkant een ronding. De drempel van deze deuren was voorzien van geglazuurde plavuizen.

Tot slot bevindt zich in de achtergevel van 105A een dubbel openslaande tuindeur met duivenjagerprofiel en een bovenlicht dat sterk lijkt op de halfronde bovenlichten in de zijgevel van de aanbouw van 105G.

67. Schets huidige situatie 'etalage'.

69. Schets oorspronkelijke situatie etalage.

71. Glas-in-lood raampje in 105E.

73. Dubbele deuren in de voorgevel van 105D (foto Stadsherstel, ca. 2003).

74. Tuindeuren met bovenlicht in de achtergevel van 105A.

68. Bouwfragment 'etalage'.

70. Detail en binnenkant 'etalage'.

72. Buiten- en binnenkant voordeur 105E.

Bouwfragmenten in interieur 105A-F

In het interieur van de rest van de huisjes zijn eveneens slechts enkele bouwfragmenten te vinden. In 105A zijn geen bouwfragmenten aanwezig. In 105B, 105C en 105E zijn forse schouwen aanwezig. De maatverhouding met de ruimtes klopt niet. Aan deze schouwen zijn bouwfragmenten als consoles (en kroonlijsten?) verwerkt. In de stookopening van 105B lagen geglazuurde plavuizen en stond een kachel. In de stookopening van 105E bevonden zich Delfts blauwe tegeltjes en stond eveneens een kachel. Op de verdieping van 105D en 105E waren ook schouwen, deze zijn in verband met asbestsanering in 2006 verwijderd. De schouw in 105D

75. Schouw 105B (foto Stadsherstel, ca. 2003).

76. Schouw 105C (2022).

78. Schouw 105E verd. (rapport tbv asbestsanering, ca. 2003).

79. 105E richting verbinding met 105F (foto's Stadsherstel, ca. 2003).

het kleine raampje in 105F) en de opgeklampte deur, een (sier)balken plafond met historiserende sleutelstukken onder de oorspronkelijke moerbalk, getoogde doorgangen en een houten lambrisering.

105C bevat naast de al genoemde schouw een soort kolom (zonder functie) met twee gedecoreerde consoles en boven de keuken in het plafond kastjes met paneeldeurtjes.

Tot slot zijn op een aantal plekken op de verdiepingen paneeldeuren te vinden die mogelijk van elders afkomstig zijn en waar mogelijk vaker mee geschoven is. Bij de renovatie in 2006 zijn ook enkele deuren verplaatst.

81. Consoles en kastjes met paneeldeuren in 105C.

77. Schouwen 105E begane grond en 105D (foto's Stadsherstel, ca. 2003).

80. 105E richting de hoek linksvoor (foto's Stadsherstel, ca. 2003).

82. Paneeldeuren op de verdiepingen (foto's Stadsherstel, ca. 2003).

Bouwfase 6: Wijzigingen voor 2003-2006

Uit de periode 1932 tot 2003 zijn geen bouwtekeningen bewaard gebleven. Naast de wijzigingen die in de vorige ruime bouwfase waren te plaatsen aan de hand van bouwfragmenten en schriftelijke informatie, zijn er ook onderdelen die op de plattegrond van de bestande toestand in 2003 of op foto's uit die tijd worden weergegeven, maar die niet oorspronkelijk zijn. Deze onderdelen worden in bouwfase 6 geplaatst. Dit is eveneens een zeer ruime bouwfase. Onderdelen in deze bouwfase kunnen ook uit de tijd van Stordiau stammen of zelfs nog van daar voor. Waar mogelijk wordt een specifiekere datering vermeld.

Wijzigingen voor 1979

Van een aantal wijzigingen weten we dat ze van voor 1979 zijn, vanwege een luchtfoto van de achterkant. Op de luchtfoto zijn op het achterste dakvlak twee dakramen per huisje te zien. Deze dakramen moeten dus voor 1979 zijn aangebracht.

Wijzigingen na 1977/1979

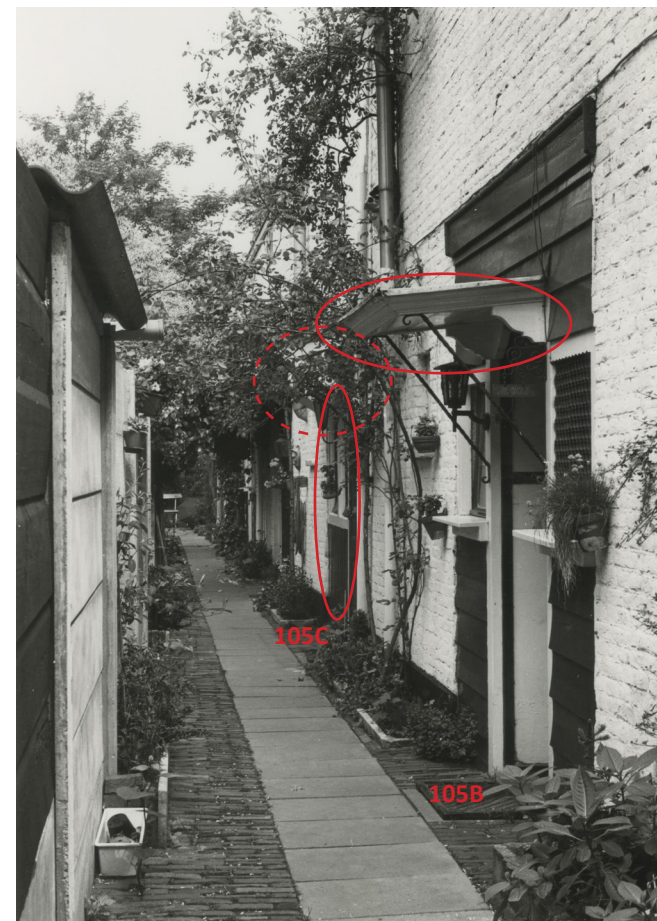
Van andere wijzigingen weten we juist dat ze van na 1977 (foto's voorgevel) of 1979 (luchtfoto achterkant) zijn. Op een foto van de voorgevel is de entreepui van 105B goed te zien. Bij vergelijking met een foto uit ca. 2003 is te zien dat in de

83. Luchtfoto uit 1979 (HGA001-087657.tjp).

84. Entreepui 150C en 105B in ca. 2003 (foto's Stadsherstel).

85. Voorgevel thv 105B in 1977 (HGA204797).

tussentijd de deur vervangen is en dat de luifel, consoles en roosters voor de ramen zijn verwijderd.

De entreepui van 105C is op de achtergrond te zien. Het raam naast de voordeur bevat in 1977 een middenstijl en onder het raam is een verticale betimmering aanwezig, maar in 2003 is er een enkel raam met een vlakke plaat eronder. Tevens lijkt er een luifel boven de entree aanwezig, maar dat is niet goed te zien door de begroeiing. In 2003 is er geen

luifel aanwezig boven de voordeur van 105C. De voordeur is niet te zien op de foto, maar waarschijnlijk werd de voordeur ook gelijktijdig vernieuwd.

Op een andere foto van de voorgevel uit 1977 is te zien dat de omlijsting van de dubbele deuren van 105G nog volledig in tact is. Op een foto uit ca. 2003 is te zien dat het bovenste deel van de omlijsting ontbreekt en dat het Lodewijk XIV ornament deels rood is geschilderd. In de huidige situatie is

ook dit ornament verdwenen en vervangen door een sterk gestileerde versie in hout.

Op deze serie van drie foto's is tevens te zien dat tussen 1977 en 2003 de lantaarn boven de entree verdween en de luiken voor de onderste ramen van de kruisvensters.

Tot slot is op de luchtfoto te zien dat de daklichten op 105G vrij hoog zijn, terwijl op de doorsnede van de bestaande toestand in 2003 de huidige kunststof daklichten staan.

86. Foto uit 1977 van voorgevel 105G (HGA205024).

87. Foto uit ca. 2003 van voorgevel 105G (Stadsherstel).

88. Samengestelde foto uit 2022 van voorgevel 105G.

105A: wijzigingen / situatie in 2003

Op de bestaande toestand tekeningen uit 2003 (zie volgende pagina) bevat 105A aan de achterkant een aanbouw. Het is niet bekend wanneer deze aanbouw is toegevoegd en via een grote doorbraak met het huisje is verbonden. Op foto's uit 2003 is te zien dat de daklichten, ramen en deuren in de aanbouw hetzelfde zijn als in de huidige situatie.

De voordeur van 105A en het raam daarnaast zijn op de foto's uit 2003 hetzelfde als in de huidige situatie. Deze zijn echter niet oorspronkelijk en worden daarom in deze bouwfase geplaatst. De trap naar boven is eveneens van later datum, waarbij het bovenste deel in 2006 nogmaals vervangen is.

89. 105A: achteraanbouw (foto Stadsherstel, ca. 2003).

Op de verdieping/zolder was voor 2003 al een badkamer afgescheiden. De badkamer was in de voorgevel van een klein raam voorzien, net onder de goot. Tot slot is op de foto's te zien dat de vier-ruits schuiframen in de achtergevel toen al vervangen waren door vier-ruits draairamen.

105B: wijzigingen / situatie in 2003

In 105B was in 2003 een muur tussen de keuken en woonkamer. In de keuken was tevens een douche, terwijl op de verdieping ook al een badkamer was. Op een foto is te zien dat zich boven het verlaagde plafond van de keuken nog een stuc op riet plafond bevond. Op deze foto zijn tevens de

moerbalk en een latei te zien. Het huidige wandje tussen de voordeur, en keuken en de wanden rond de trap, stammen waarschijnlijk uit deze periode. De keuken is later vernieuwd.

Op een foto van de woonkamer is te zien dat de huidige hoge lambrisering er toen al zat. Op de verdieping was een badkamertje en een keukenblok. Tot slot is op de foto's te zien dat de vier-ruits schuiframen in de achtergevel toen al vervangen waren door vier-ruits draairamen.

105C: wijzigingen / situatie in 2003

Van 105C zijn geen foto's uit 2003. Op de plattegrond van de bestaande toestand in 2003 (zie volgende pagina) is te zien

91. 105A: achteraanbouw (foto's Stadsherstel, ca. 2003).

93. 105B: woonkamer en achtergevel (foto's Stadsherstel, ca. 2003).

90. 105A: trap en voordeur (foto Stadsherstel, ca. 2003).

92. 105B: trap en douche in keuken (foto's Stadsherstel, ca. 2003).

94. 105B: keuken en plafond boven keuken (foto's Stadsherstel, ca. 2003).

dat op de begane grond een klein portaal achter de voordeur was met de trap naar boven. In de hoek linksvoor was een keuken afgescheiden. Op de verdieping was geen interne indeling.

105D: wijzigingen / situatie in 2003

105D bestond in 2003 op de begane grond nog uit een opslagruimte. De opslagruimte was toegankelijk via de dubbele glasdeuren (zie bouwfase 5). In de hoek linksvoor was een pompput. Naast de glasdeuren bevond zich een voordeur die van relatief recente datum lijkt maar wel in historiserende stijl. Rechts naast de voordeur bevond zich

95. 105B: verdieping met links de badkamer (foto Stadsherstel, ca. 2003).

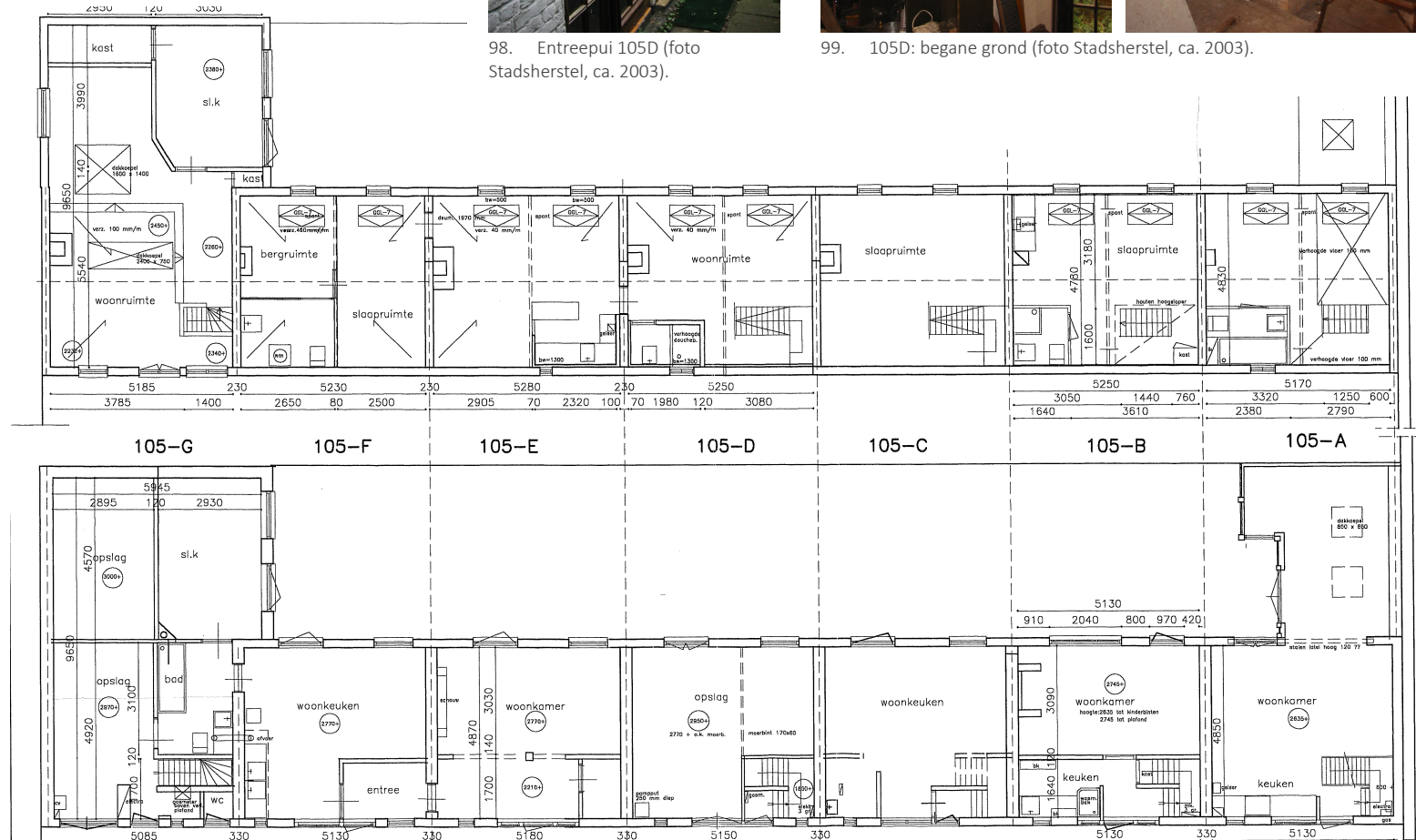
96. 105B: verdieping (foto Stadsherstel, ca. 2003).

98. Entrepui 105D (foto Stadsherstel, ca. 2003).

99. 105D: begane grond (foto Stadsherstel, ca. 2003).

97. Plattegronden van de bestaande toestand in 2003 (Stadsherstel).

al een extra venster (zie blauwe cirkel op de vorige pagina). Achter de voordeur was een portaal afgescheiden met de trap naar boven. Dit portaal had geen interne verbinding met de opslagruimte op de begane grond. Het portaal was de toegang tot de woning die de verdiepingen van de huisjes 105D, E en F besloeg.

Op de verdieping van 105D bevond zich een woonkamer met schouw tegen de linker wand. In de hoek linksvoor was een badkamer afgescheiden. De badkamer was in de voorgevel van een klein raam net onder de goot voorzien. Links van de schouw was een deur in de woningscheidende wand naar de verdieping van 105E, zie hierna.

100. 105D: verdieping, links deur naar 105E (foto's Stadsherstel, ca. 2003).

101. 105D: verdieping (foto's Stadsherstel, ca. 2003).

105E: wijzigingen / situatie in 2003

De begane grond van 105E was in 2003 samen met de begane grond van 105F onderdeel van de woning in 105G. De begane grond van 105E bevat/bevatte veel bouwfragmenten en historiserende elementen, zie bouwfase 5.

Aan de voorkant was een ruimte afgescheiden door een wand met grote getoogde doorgangen erin. In deze zone was een deur in de woningscheidende wand naar de begane grond van 105F. Rechts voorin deze zone was een kleine ruimte afgescheiden waar zich in alle andere huisjes een trap bevindt. Maar in 2003 had 105E geen trap. De begane grond en de verdieping behoorde elk tot een andere woning.

102. 105E: verdieping, links deur naar 105D (foto's Stadsherstel, ca. 2003).

103. 105E: begane grond (foto's Stadsherstel, ca. 2003).

De verdieping van 105E was verbonden met de verdiepingen van 105D en 105F. Op de verdieping van 105E bevond zich aan de rechterkant vooraan een keuken, bij de deur naar 105D. De keuken was in de voorgevel van een klein raam voorzien, net onder de goot. De rest van de ruimte was ingericht als woonkamer. Tegen de linker wand bevond zich een schouw (zie bouwfase 5). Rechts van deze schouw was een paneeldeur naar de verdieping van 105F.

104. 105E: verdieping en begane grond met deur naar 105F (foto's Stadsherstel, ca. 2003).

105. 105E: begane grond (foto Stadsherstel, ca. 2003).

105F: wijzigingen / situatie in 2003

De begane grond van 105F was in 2003 samen met de begane grond van 105E onderdeel van de woning in 105G. De begane grond van 105F bevat/bevatte veel bouwfragmenten en historiserende elementen, zie bouwfase 5.

Rechts voorin was een ruimte afgescheiden bij de voordeur waar zich in alle andere huisjes een trap bevindt. Maar in 2003 had 105F geen trap. De begane grond en de verdieping behoorde elk tot een andere woning. Links voorin bevond zich een keuken. Links achterin bevond zich een doorgang in de woningscheidende wand naar 105G.

De verdieping van 105F was verbonden met de verdieping

106. 105F: begane grond (foto Stadsherstel, ca. 2003).

107. 105F: begane grond (foto Stadsherstel, ca. 2003).

van 105E. De rechterkant van de verdieping was ingericht als slaapkamer, met achterin de rechter wand een paneel deur naar 105E. In de linker wand van de slaapkamer was een paneel deur naar een bergruimte met aan de voorkant een badkamer. Op de foto's is te zien dat de vier-ruits schuiframen in de achtergevel toen al vervangen waren door draairamen zonder roede verdeling.

105G: wijzigingen / situatie in 2003

De wijzigingen en de situatie in 2003 in 105G zijn al beschreven bij bouwfase 5. Hier woonde Pierre Stordiau en zijn vrouw lange tijd. Het is goed mogelijk dat sommige onderdelen die

108. 105F: verdieping, links deur naar 105E (foto's Stadsherstel, ca. 2003).

109. 105F: verdieping met rechts badkamer (foto Stadsherstel, ca. 2003).

er in 2003 waren van na Stordiau stamden. Maar omdat deze woning bij de renovatie in 2006 ingrijpend is gewijzigd, is hier waarschijnlijk niets meer van over.

Achtergevels begane grond

In de achtergevels van 105C t/m 105F zijn voor 2003 op de begane grond de dubbele deuren en ramen vervangen. Deze deuren en ramen zijn nog altijd aanwezig.

110. Achtergevel 105E en 105F/G (foto's Stadsherstel, ca. 2003).

111. Achtergevels en dak (foto's Stadsherstel, ca. 2003).

Bouwfase 7: Renovatie 2006

Na de aankoop door Stadsherstel in 2003 werden plannen gemaakt voor een renovatie en herindeling van het hofje. In het projectplan staat vermeld: 'Doelstelling van het project is het hofje aan de 2e De Riemerstraat 105 A-G te renoveren en de oorspronkelijke indeling weer te herstellen. Hierdoor ontstaan 6 hofjeswoningen.'²⁸ Architectenbureau Domino uit Rotterdam maakt het ontwerp.

Bij de herindeling werd zo veel mogelijk één woning per travee aangehouden. 105C en D zouden samengevoegd worden tot één woning, maar dit ging uiteindelijk niet door waardoor niet 6 maar 7 woningen ontstonden. 105F en G werden als enige niet per travee verdeeld, maar per bouwlaag, dus een woning op de begane grond en een bovenwoning. In onderstaande tekeningen is met kleuren aangegeven welke delen tot één woning behoorde in 2003 en hoe deze verdeling was na de renovatie van 2006.

Naast de herindeling werd het casco hersteld, waarbij de kap, de begane grondvloer en zijgevels werden aangepakt.

Het inbouwpakket in de huisjes was sterk verouderd en werd vernieuwd met een 'eenvoudig maar wel goed kwaliteitsniveau'.²⁹

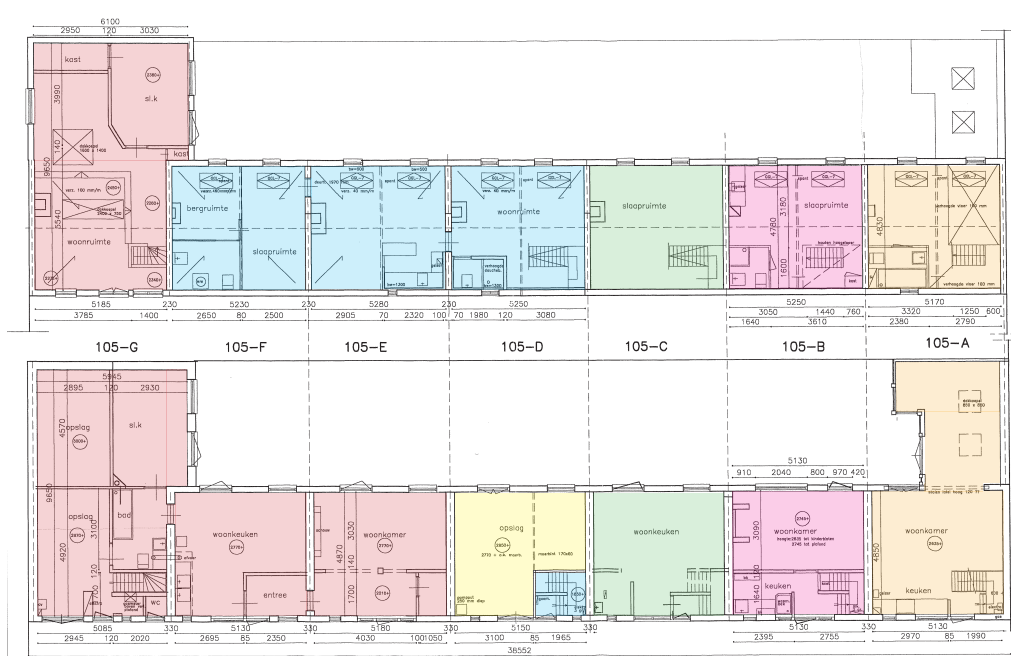
De tekeningen van de nieuwe situatie uit 2006 kloppen op verschillende punten niet met de uiteindelijk uitgevoerde situatie. Ten behoeve van dit onderzoek zijn schetsmatige plattegronden gemaakt met de huidige indeling.

Naast het casco herstel en het nieuwe inbouwpakket (keuken, badkamer, afwerkingen) hebben enkele wijzigingen in de indeling plaats gevonden. Hieronder worden de wijzigingen per woning kort beschreven en aan de hand van foto's geïllustreerd.

Nummer 105A kreeg deels een nieuwe trap. Op het bordesje dat behouden bleef zijn de aftekeningen van de verwijderde trap nog te zien (zie rode cirkels). In de achteraanbouw werd de hoek afgescheiden als toilet (zie blauwe cirkel, volgende pagina) en tot slot kreeg het kleine raampje in de voorgevel een nieuwe kozijn en raam (zie groen cirkel, volgende pagina).

114. 105A: links trap in 2003 (Stadsherstel) en rechts in 2022.

112. Plattegronden van de bestaande toestand in 2003 (Stadsherstel), met in kleuren de verschillende woningen.

113. Schets plattegronden van de bestaande toestand in 2022, met in kleuren de verschillende woningen.

In nummer 105B werden het portaal achter de voordeur en de wand tussen de keuken en de woonkamer verwijderd. Tussen de voordeur en de keuken bleef alleen het onderste deel van de muur staan of deze werd opnieuw opgetrokken.

Nummer 105C werd op de verdieping van een badkamer voorzien. De badkamer kreeg een nieuwe paneeldeur. De deur tussen het entreeportaal en de woonkamer/keuken werd verplaatst en van eenzelfde paneeldeur voorzien.

Bij nummer 105D werden de dubbele glasdeuren in de voorgevel vervangen door een raam zonder roede-verdeling met daaronder een borstwering met een verticale betimmering. Het portaal achter de voordeur kreeg een deur

naar de rest van de begane grond (in 2003 was hier geen verbinding). Naast deze deur kwam een deur naar een kast onder de trap. Op de verdieping werd de schouw verwijderd en de deur links van de schouw naar 105E (zie rode cirkels) werd dichtgemaakt. De badkamer bleef als ruimte behouden, maar kreeg een nieuwe inrichting.

Nummer 105E werd in de ruimte rechts van de entree van een trap voorzien (in 2003 was er geen verbinding tussen de begane grond en de verdieping). De trap kwam op de zolder boven op de plek van de keuken. (Als herkenningspunt is op de foto's hier schuin onder met een roze pijl het kleine venster in de voorgevel aangegeven.) Deze keuken werd

verwijderd en op de begane grond werd aan de voorkant een keuken ingericht. Verder werd, zowel op de begane grond als op de verdieping, de verbinding met 105F dichtgemaakt en op zolder gold dit ook voor de verbinding met 105D. Op de verdieping werd een badkamer afgescheiden. Naast deze grote wijzigingen vonden kleine wijzigingen in het interieur plaats. De vorm van de smalle getoogde doorgang in de wand tussen keuken en woonkamer werd iets gewijzigd (zie gele cirkels) en de doorgang werd hoger gemaakt waarbij de sparing boven deze doorgang onderdeel van de doorgang werd (zie gele pijl). De lambrisering werd grotendeels verwijderd, alleen rond de kolom is deze nog aanwezig.

115. 105A: boven 2003 (Stadsherstel) en onder 2022.

117. 105D: links 2003 (Stadsherstel) en rechts 2022.

119. 105E: links 2003 (Stadsherstel) en rechts 2022.

116. 105B: links 2003 (Stadsherstel) en rechts 2022.

118. 105D: boven 2003 (Stadsherstel) en onder na 2006 (Stadsherstel).

120. 105E: boven 2003 (Stadsherstel) en onder 2022.

Nummer 105F is op de begane grond ingrijpend gewijzigd bij de renovatie in 2006. Het bestaande portaal rechts werd gesloopt (zie rode lijnen) en links werd een badkamer gemaakt (zie blauwe lijnen). (Als herkenningspunt is op de foto's hieronder met een groene pijl het kleine venster aangegeven.) Links achterin werd een hal afgescheiden en de doorgang naar 105G werd iets verschoven. Op de verdieping bleef de indeling grotendeels behouden, al lijken de wanden wel (deels) vernieuwd en werden de deuren iets verschoven. De paneel deur tussen slaapkamer en overloop bleef behouden (zie rode pijl). In de overloop werd een inbouwkast gemaakt en een interne verbinding met 105G.

121. 105F: boven 2003 (Stadsherstel) en onder 2022.

Nummer 105G werd eveneens ingrijpend gewijzigd, zowel op de begane grond als op de verdieping. Van de begane grond zijn geen foto's uit 2003, maar vrijwel de gehele interne indeling werd verwijderd en een nieuwe indeling werd opgebouwd. Alleen de wanden rond de trap zijn nog herkenbaar. De trap zelf werd geheel vernieuwd en daarbij minder steil gemaakt. Op de verdieping werd een wand tussen de trap en de woonkamer gemaakt (zie oranje lijnen). De balustrade rond de trap werd hierdoor gewijzigd. In de achteraanbouw werd juist een kamer bij de woonkamer getrokken door het verwijderen van een wand (zie groene lijnen). Hier werd een keuken gemaakt.

122. 105G: links 2003 (Stadsherstel) en rechts 2022.

123. 105G: boven 2003 (Stadsherstel) en onder 2022.

In de voorgevel van 105G verdween na 2003 het Lodewijk XIV ornament boven de dubbele deuren. Het werd vervangen door een sterk gestileerde versie in hout. Verder werden de kantelen deels opnieuw opgemetseld en van afdekkingen voorzien.

2.3 Faseringstekeningen

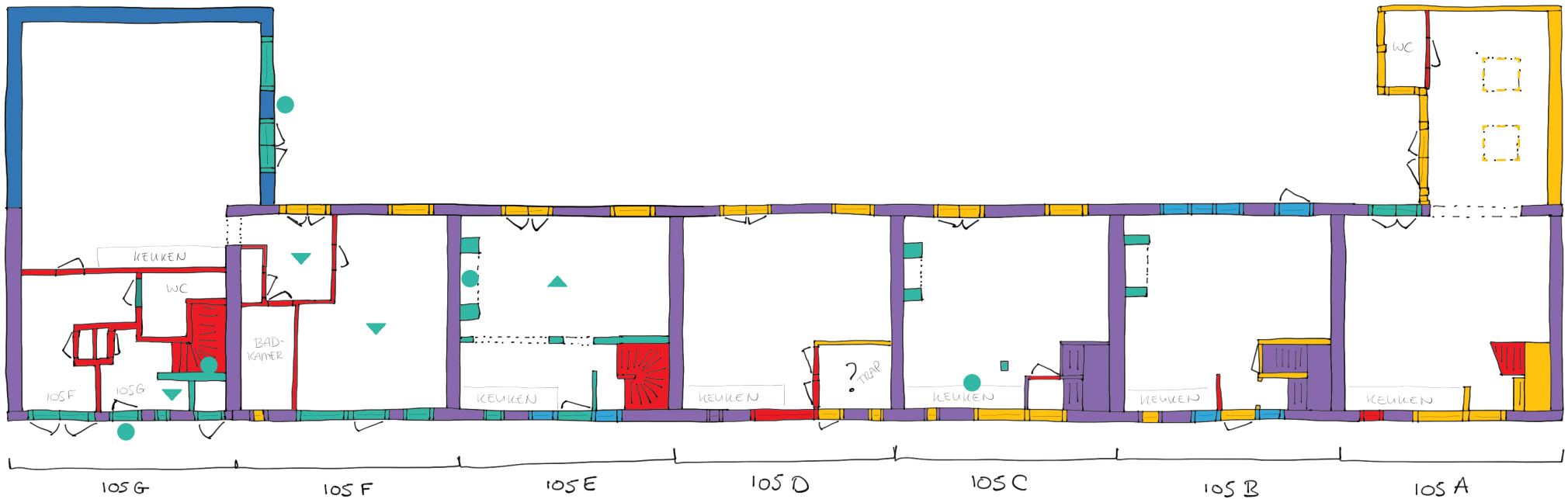
Op de volgende pagina is op schets plattegronden (geen opmeting!) van de huidige situatie met kleuren aangegeven uit welke bouwfase de verschillende onderdelen stammen.

124. 105G: boven 2003 (Stadsherstel) en onder 2022.

125. 105G: boven 2003 (Stadsherstel) en onder 2022.

126. Faseringstekening op schets plattegronden (geen opmeting!) van de huidige situatie.

H3

Bouwhistorische beschrijving

3.1 Stedenbouwkundige situatie en context

Het exploitatiehofje ligt in het bouwblok dat wordt omsloten door de 2e de Riemerstraat, de Elandstraat, de Tollensstraat en de Vondelstraat. Het hofje is toegankelijk via een onderdoorgang van het huis aan de 2e de Riemerstraat 103-105. Via een deur loopt men door een gang onder dat huis naar een pad langs de tuin en komt men bij het eerste huisje (nummer 105G). Achter de tuinen van de 2e de Riemerstraat 83 tot en met 105 loopt een smal pad waaraan de rij huisjes staat. Aan de achterkant bevatten de huisjes kleine tuintjes die aan de achterkant grenzen aan de achtertuinen van de huizen aan de Tollensstraat.

127. Kaart van de omgeving met het hofje in het rood (pdok).

128. Luchtfoto met het hofje rood omrand (pdok).

129. De 2e de Riemerstraat richting de Elandstraat met rechts de entree.

130. De 2e de Riemerstraat richting de Elandstraat met rechts de entree.

131. De straat richting de Vondelstraat met links de deur naar het hofje.

3.2 Extérieur

Entree

Aan de 2e de Riemerstraat bevindt zich links van nummer 105 de deur (uit 1926) naar het hofje. De deur bevindt zich in een heel hoog kozijn onder een licht getoogde strek. Deze strek bevindt zich op dezelfde hoogte als het venster op de bel-etage van nummer 105. Het houten kozijn staat op hoge natuurstenen neuten en bevat langs de deur een vellingkant met kapelletje. Bovenin bevindt zich een paneel van houten planken. Het plafond van de gang erachter is veel lager dan het kozijn. De houten deur bevat in het midden twee ronde

kijkgatjes. Boven de deur bevindt zich een klein bovenlicht met blank glas met een verweerde schildering.

De gang onder nummer 103-105 bevat vlak gestuikte wanden met en houten lambrisering, een plafond van gipsplaten en op de grond liggen stoeptegels. Aan het einde van de gang bevindt zich in de achtergevel van nummer 103-105 een open doorgang onder een ontlastingsboog.

Na een pad langs de tuin van nummer 105 is de voorgevel van het eerste huisje (nummer 105G). Rechts daarvan staan de rest van de huisjes in een rij met de voorgevels in één lijn langs het pad dat langs de achterkant van de tuinen van de huizen aan de 2e de Riemerstraat loopt. Aan het einde van het

pad bevindt zich de zijgevel van het pand 2e de Riemerstraat 79-81. Deze zijgevel is aan het einde van het pad, tot de bovenkant van de begane grond, met de voorgevel van het hofje mee wit geschilderd.

132. De deur aan de 2e de Riemerstraat

133. De achterkant van de deur en de gang erachter.

134. De gang onder nummer 105 en langs de tuin het pad naar het hofje.

135. De gang langs de voorgevel van het hofje, links het begin (105G).

136. De gang langs de voorgevel van het hofje, rechts het einde (105A).

Voorgevel

De voorgevel is opgetrokken in metselwerk van rode baksteen in kruisverband en bevat aan de onderkant een gecementeerde(?) plint die zwart is geschilderd. Qua vormgeving en invulling is de voorgevel van 105G een uitzondering. Daarom worden eerst de voorgevels van 105A t/m 105F beschreven en daarna komt 105G aan bod.

De voorgevels van 105A t/m 105F zijn wit geschilderd en zijn anderhalve verdieping hoog. Aan de bovenkant bevindt zich de dakgoot. De gevel van elk huisje kent in opzet vrijwel dezelfde indeling. Ongeveer in het midden bevindt zich een grote gevelopening (ca. 2,3m breed en 2,5m hoog) zonder

zichtbare strek of latei erboven en links daarvan bevindt zich een klein venster onder een halfsteens rollaag en een uitkragende vensterbank.

De invulling van de grote gevelopening bestaat bij 105E en 105B uit een voordeur in het midden met aan weerszijden klein raam. Onder en boven de ramen en boven de deur is de opening dichtgemaakt met gepotdekselde planken. De invulling van de grote gevelopening bestaat bij 105A, 105C, 105D en 105E uit een voordeur rechts met daarnaast een groot raam. Onder en boven de ramen en boven de deur is de invulling wisselend vormgegeven, maar overwegend gesloten.

Alleen 105F en 105D hebben ook rechts een klein venster.

Op de verdieping bevindt zich alleen bij 105E, 105D en 105A een klein venster, net onder de dakgoot. Hierna worden per huisje alle afwijkingen/bijzonderheden nader beschreven.

Nummer 105A bevat een entreepui die iets terugligt in de gevel. De voordeur rechts heeft een onder- en bovenpaneel, waarbij het bovenpaneel een getoogde bovenkant en een kussen bevat. Aan de binnenkant is deze deur hetzelfde. Het raam ernaast bevat een zestien-ruits roede verdeling met aan de binnenkant een schuine profilering. Het raam bevat aan de bovenkant scharnieren en kan naar buiten open. De huidige scharnieren zijn veel smaller dan de sparring, wat er op wijst dat het kozijn ouder is dan het raam. Onder het raam

137. De voorgevel met de overgang van 105G naar 105F en verder (wit).

138. De voorgevel van 105E richting 105F (foto Stadsherstel).

141. Binnenzijde voordeur 105E.

144. Detail van raam en latei 105A. En binnenkant voordeur 105A.

139. Entree 105F (foto Stadsherstel).

140. Entree 105E.

142. Entree 105D.

143. Entree 105C.

145. Entree 105B.

146. Entree 105A.

bevindt zich een vlakke plaat. Boven het raam en de deur bevindt zich een houten betimmering, waarschijnlijk om een latei heen. Vlak boven de linkerkant van deze latei bevindt zich een gevelanker met rechte schieter. Het raampje links bevat een oorspronkelijk kozijn met kraalprofiel, maar het raampje is later vernieuwd. Op de verdieping bevindt zich net onder de dakgoot een klein venster met nieuw kozijn en raam. Het venster heeft een kader van stucwerk rondom en aan de onderkant een lekdorpel van keramische tegels.

Nummer 105B bevat een entreepui die in het vlak van de gevel ligt. De voordeur in het midden is aan de binnen- en buitenkant vlak. Boven de voordeur bevindt zich een klein

147. De twee kleine ramen van 105A.

afdakje dat wordt ondersteunt door ijzeren schoortjes. De ramen aan weerszijden bevatten geen roedeverdeling en hebben aan de binnenkant een duivenjagerprofiel. De gesloten delen zijn gepotdekseld. Het raampje links bevat een oorspronkelijke kozijn met kraalprofiel, maar het raampje is later vernieuwd.

Nummer 105C bevat een entreepui die in het vlak van de gevel ligt. De voordeur rechts heeft bovenin een negenruits raam met getoogde bovenkant. Onderin bevinden zich verticale planken. De binnenkant is hetzelfde met bij het raam een duivenjagerprofiel. Boven de deur bevindt zich een bovenlicht. Het raam ernaast bevat geen roedeverdeling

149. Raampje naast de voordeur en linker raampje in 105B.

en heeft aan de binnenkant een bolle profilering. Boven het raam bevindt zich een bovenlicht met vlakke gesloten invulling, net als onder het raam. Boven deze pui bevindt zich een houten betimmering. Het raampje links bevat een oorspronkelijk kozijn met kraalprofiel en een raampje dat naar binnen open draait en een duivenjagerprofiel heeft.

Nummer 105D bevat een entreepui die iets terugligt in de gevel. De voordeur rechts heeft een geprofileerd kader met in het midden een ovaal ornament (de binnenkant is niet bekend). Het raam ernaast bevat geen roedeverdeling (de binnenkant is niet bekend). Onder het raam bevindt zich in het kozijn een vlak met horizontale betimmering. Boven de

151. De deur van 105C van binnen en het raampje van binnen.

148. Details van de entreepui van 105B.

150. Voorgevel 105C met een detail van de deur en raam met bovenlichten.

152. De entreepui van 105D met een detail naar boven.

deur en het raam bevindt zich een horizontale betimmering. Het raampje links bevat een oorspronkelijk kozijn met kraalprofiel en een raampje dat naar binnen open draait en een duivenjagerprofiel heeft. Rechts van de entreepui bevindt zich een extra raampje. Het kozijn heeft afgeronde hoeken en het raampje bevat een kraalprofiel (de binnenkant is niet bekend). Op de verdieping bevindt zich net onder de dakgoot een klein venster met nieuw kozijn en raam. Het venster heeft een kader van stucwerk rondom en aan de onderkant een lekdorpel van keramische tegels.

Nummer 105E bevat een entreepui die in het vlak van de gevel ligt. De voordeur in het midden is aan de buitenkant vlak.

153. Linksboven: Raampje in 105D (foto Stadsherstel). Linksonder: raampje onder de goot. Rechts: raampje rechts van entreepui 105D.

Aan de binnenkant is het een opgeklampte deur waarbij de klampen van een ojiefprofiel zijn voorzien en met gehangen in het kozijn zijn gehangen. De hoeken van het kozijn van de voordeur zijn van klosjes een ojiefprofiel met bandjes voorzien. De ramen aan weerszijden bevatten een vier-ruits roedeverdeling. Aan de binnenkant hebben deze raampjes aan de onderkant een schuinprofiel en aan de zijkanten en bovenkant een kraalprofiel, maar de roeden hebben geen profilering en lijken later toegevoegd. De gesloten delen zijn gepotdekseld. Het raampje links bevat een nieuw kozijn met daarin een ijzeren frame met glas-in-lood erin. Op de verdieping bevindt zich net onder de dakgoot een klein

155. Binnenkant voordeur 105E en glas-in-lood raam.

venster met nieuw kozijn en raam. Het venster heeft aan de onderkant een lekdorpel van keramische tegels.

Nummer 105F bevat een entreepui die iets terugligt in de gevel. De voordeur rechts is een geprofileerde paneeldeur in Lodewijk stijl. De panelen zijn geprofileerd en het bovenpaneel heeft een gebolde bovenkant met een ornament in het midden. Verder bevat de deur een decoratieve klopper en een ijzeren kijkgaatje. Aan de binnenkant is het eveneens een geprofileerde paneeldeur, maar zonder het ornament in het midden. Het raam ernaast bevat een zestien-ruits roedeverdeling met aan de binnenkant een ronde profilering. Het raam bevat pen-gatverbindingen. Onder het raam bevindt

157. Raampje onder de goot van 105E. En entreepui 105F.

154. Entreepui 105E met detail.

156. Raampjes aan weerszijden van de voordeur 105E, met details.

158. Binnenkant voordeur 105F en detail van raam naast de deur.

zich een verticale betimmering. Boven het raam en de deur bevindt zich een horizontale betimmering. Het raampje links bevat een oorspronkelijk kozijn, maar het raampje is later vernieuwd en van een geschilderde roede verdeling voorzien. Rechts van de entreepui bevindt zich een gietijzeren stalvenster.

De voorgevel van nummer 105G wijkt af van alle andere voorgevels. Het metselwerk van deze gevel is niet wit geschilderd en wordt aan de bovenkant niet afgesloten met een goot, maar is hoger opgetrokken en bevat aan de bovenkant kantelen. De kantelen, die al niet oorspronkelijk waren, zijn later nogmaals opnieuw opgemetseld en

afgedekt met dunne natuurstenen (?) plaatjes. Waar de gevel boven het zadeldak van 105F uitsteekt is de zijgevel van een cementpleister voorzien.

Qua indeling bevat deze gevel links een dubbele entree en rechts daarvan twee deuren met daartussen een klein venster. Op de verdieping bevindt zich rechts een klein venster en links twee grote vensters.

De entree met dubbele deuren is aan de bovenkant getoogd en is van een houten geprofileerde omlijsting voorzien. Aan de bovenkant bevindt zich op deze houten omlijsting en deel naar voren stekend metselwerk (waar zich eerder een stuc(?) ornament bevond). In het midden bevindt

zich een houten ornament dat een zeer gestileerde versie is van het stucornament dat hier eerder zat. De dubbele deuren bevatten onderin een paneel met kraalprofiel rondom en bovenin een venster met glas-in-lood en halverwege een houten roede. Aan de binnenkant bevatten de deuren een duivenjagerprofiel. Boven de entree hangt een sierlijke ijzeren hanger.

De deur rechts van de dubbele deuren bevat een kozijn met getoogde opening onder een anderhalfsteens strek. De deur is een delendeur met verticale geprofileerde planken. Aan de binnenkant is het een paneeldeur met onderin een paneel met kussen en bovenin een vier-ruits 'raam' met

159. Detail voordeur 105F, stalraampje en klein raampje.

161. De voorgevel van 105G (foto Stadsherstel).

162. Het bovenste deel van de voorgevel van 105G.

160. De voorgevel van 105G.

163. Binnenkant van de dubbele voordeur van 105G.

ojiefprofiel. De ruiten zijn echter vervangen door houten plaatjes waarin vier Jugendstil tegeltjes zijn verwerkt. Boven de stek bevindt zich een natuurstenen gevelsteen van een ridder te paard.

Rechts van deze deur bevindt zich een venster onder een halfsteens rollaag en aan de onderkant een vensterbank van drie groen geglazuurde plavuizen. Het kozijn bevat een duivenjagerprofiel en glas-in-lood.

De deur rechts daarvan bevindt zich onder een halfsteens rollaag en bevat een paneeldeur met bovenin een vier-ruits raam met aan de binnenkant een ojiefprofiel. Het onderpaneel is zowel aan de binnen- als

buitenkant afgetimmerd met een vlakke plaat. De deurklink is gedecoreerd.

Op de verdieping bevindt zich rechts een klein kruiskozijn onder een halfsteens rollaag. Het kozijn bevat geen profilering. Het dubbele bovenraam steekt naar voren boven de onderramen die naar binnen opendraaien. De boven- en onderramen bevatten pen-gatverbindingen en glas-in-lood. Aan de binnenkant bevat het kozijn een architraaflijst met ojiefprofiel en een uitkragende vensterbank. De onderramen bevatten een schuin profiel en ijzeren draaisluitingen. De bovenramen bevatten geen profiel.

Rechts daarvan bevindt zich een groot kruiskozijn

onder een halfsteens rollaag. Het kozijn bevat rondom een duivenjagerprofiel, maar de middelstijl en het kalf bevatten geen profilering. Het dubbele bovenraam steekt naar voren boven de onderramen die naar binnen opendraaien. De boven- en onderramen bevatten pen-gatverbindingen en glas-in-lood. Aan de binnenkant loopt het kozijn door tot op de vloer en bevat het een architraaflijst met ojiefprofiel. De middenstijl en het kalf zijn ook aan de binnenkant niet geprofileerd. De onder- en bovenramen bevatten een schuin profiel. De onderramen hebben sierlijke ijzeren sluitingen.

Het raam rechts daarvan is grotendeels hetzelfde, aan zowel de buiten- als binnenkant. Het venster is alleen iets

164. Gevelsteen in de voorgevel van 105G.

166. Raampje en deur rechts in de voorgevel van 105G.

168. Kruiskozijn in het midden van 105G.

165. Deur, buiten- en binnenkant, in de voorgevel van 105G.

167. Klein kruiskozijn op de verdieping van 105G.

169. Binnenkant van het kruiskozijn in het midden van 105G.

minder hoog en bevat daarom aan de onderkant binnen een uitkragende vensterbank van geel geglaazuurde plavuizen.

Zijgevels

De rechter zijgevel van 105G staat grotendeels vrij, maar is alleen goed te zien vanuit de achtertuinen van andere huizen. Deze zijgevel is geheel wit geschilderd en bevat één venster, aan de linkerkant op de verdieping. Aan de binnenkant is te zien dat dit venster een stolpraam bevat met halverwege horizontale roeden. De ramen bevatten aan de binnenkant een duivenjagerprofiel. Het venster bevat een architraaflijst met ojiefprofiel.

170. Rechter kruiskozijn in 105G.

De linker zijgevel van de achteraanbouw van 105G grenst aan de achtertuin van 105F. Het onderste deel van deze gevel is gepleisterd. Onderaan is een band zwart geschilderd en de rest is wit. In het midden bevindt zich tussen de gevelopeningen een natuurstenen gevelsteen van een ridder te paard. Op de verdieping bestaat deze gevel uit schoon metselwerk van rode baksteen in kruisverband. Aan de bovenkant wordt de gevel afgesloten met een halfsteens rollaag.

Op de begane grond bevinden zich een dubbele deur en een venster. De kozijnen bevatten zowel buiten als binnen geen profilering. Beide bevatten een half rond bovenlicht

172. Rechter zijgevel van 105G. En het venster in deze gevel vanuit binnen.

met een verticale middenstijl met onder aan een ronding en aan de binnenkant een ojiefprofiel. De deuren bevatten een onderpaneel en daarboven twee ruiten met horizontale roeden ertussen. Alle zijn van een ojiefprofiel voorzien. Het venster daarnaast bevat onder het halfronde bovenlicht een vast raam met vier-ruits roedeverdeling met ojiefprofiel. De deuren en het raam bevatten toognagel-verbindingen, maar de kozijnen (voor zover zichtbaar) niet.

Op de verdieping bevinden zich twee vier-ruits schuiframen. De kozijnen bevatten een kraalprofiel en een uitkragende lekdorpel. Aan de binnenkant bevatten de kozijnen een duivenjagerprofiel en de ramen een ojiefprofiel.

174. Gevelsteen in de linker zijgevel van 105G.

171. Binnenkant van het rechter kruiskozijn van 105G.

173. Onderste deel van de linker zijgevel van 105G.

175. Binnenkant van het raam en de deuren in de zijgevel van 105G.

De schuiframen bevatten geen touwen (en waarschijnlijk geen gewichten). De ramen lijken vrij nieuw en bevatten op de kopsekant van het onderraam een gestanst nummer; beide 77078. Het linker venster (van binnenuit gezien) bevat een sterk geprofileerde omlijsting (de lijst valt nog binnen het stucwerk rondom), terwijl het rechter venster een omlijsting zonder profilering bevat.

De rechter zijgevel van de achteraanbouw van 105A bestaat uit een soort 'schutting-constructie' van betonnen stijlen met daartussen horizontaal gestapelde betonnen elementen. Aan de bovenkant wordt de gevel afgesloten met een houten boeiboord. In het rechter deel bevindt zich

176. Het bovenste deel van de rechter zijgevel van de aanbouw van 105G.

een dubbel openslaande tuindeur met bovenlichten. Het geheel is van recente datum en bevat geen profileringen. In de kopse gevel van het achterste deel bevindt zich een raam met bovenlicht, eveneens beide van recente datum zonder profileringen.

Achtergevel

De achtergevels van de achteraanbouwen van 105A en 105G zijn niet te zien. De achtergevel van 105A t/m 105F is, net als de voorgevel, opgetrokken in metselwerk in kruisverband. De gevel is wit geschilderd, met onderaan een zwarte band. De achtergevel bevat vrijwel overal dezelfde indeling; links

178. De linker zijgevel van de achteraanbouw van 105A.

bevindt zich een dubbele tuindeur met bovenlicht onder een strek, rechts bevindt zich een zes-ruits raam met een gemetselde vensterbank en aan de bovenkant een strek, op de verdieping bevinden zich twee kleine vier-ruits schuiframen met een vensterbank en aan de bovenkant een rollaag. Boven deze vensters bevindt zich de iets uitkragende goot. Onder de goot steken op sommige plekken platte gevelankers uit.

Hierna wordt eerst beschreven hoe elk onderdeel er in de meeste gevallen uitziet en daarna komen de uitzonderingen hierop per huisje aan bod.

Het kozijn van de dubbele tuindeur bevat zowel aan de

177. Details van de ramen op de verdieping van 105G.

179. De dubbele tuindeuren van buiten en binnen (hier van 105F).

180. Achtergevel 105C, representatief voor de achtergevels van de huisjes.

buiten- als binnenkant geen profilering. De deuren bevatten onderin een klein paneel met kussen en aan de buitenkant een profiel rondom. Daarboven bevinden zich een ruit met halverwege een horizontale roede. Het bovenlicht bevat een verticale roede. De deuren en het bovenlicht bevatten aan de binnenkant een schuine profilering.

Het zes-ruits raam bevat een ongelijkmatige verdeling; de bovenste ruitjes zijn kleiner dan de vier eronder. Het kozijn heeft zowel aan de buiten- als binnenkant geen profilering. Het raam bevat aan de binnenkant een schuine profilering.

De vier-ruits schuifraampjes op de verdieping bevatten een kozijn met aan de buitenkant een duivenjager(?) profiel

181. Zes-ruits raam van buiten en binnen (hier van 105E, let op: omlijsting buiten is een uitzondering).

en aan de binnenkant verschilt de profilering per huisje (zie uitzonderingen). De ramen bevatten aan de binnenkant een olijfprofiel en pen-gatverbindingen.

Nummer 105A bevat andere dubbele deuren en een ander bovenlicht. De deuren zijn lager en het bovenlicht is hoger. Het bovenlicht bevat onderaan de middenstijl een ronding, net als de halfronde bovenlichten in de rechter zijgevel van 105G. De dubbele deuren en het bovenlicht bevatten aan de binnenkant een duivenjagerprofiel. De deuren sluiten op een opmerkelijke manier aan op het bovenlicht, zonder kalf. Vanwege de achteraanbouw heeft 105A geen zes-ruits raam. De schuifraampjes op de verdieping zijn vervangen

183. Uitzondering 105A: dubbele deuren en bovenlicht.

door een vier-ruits openslaand raam zonder profilering. Aan de binnenkant bevat het linker kozijn een geprofileerde omlijsting, het rechter niet.

Nummer 105B bevat op de begane grond een gewijzigde gevelindeling. Links bevindt zich geen zes-ruits raam, maar een deur met bovenlicht. Rechts bevindt zich een breed driedelig venster met bovenlichten. De kozijnen van de deur en het venster bevatten geen profilering aan buiten- en binnenkant. De ramen bevatten aan de binnenkant een ronde profilering. De deur bevat onderaan twee horizontale panelen en daarboven een vier-ruits venster. De deur en het bovenlicht bevatten aan de binnenkant een duivenjagerprofiel. De

185. Uitzondering 105B: gewijzigde gevelindeling op de begane grond.

182. Vier-ruits schuiframen op de verdieping van buiten en binnen (105C).

184. Detail dubbele deuren 105A en vier-ruits raam 105A.

186. Driedelig venster met bovenlichten en de gewijzigde deur in 105B.

schuifraampjes op de verdieping zijn vervangen door een vier-ruits openslaand raam zonder profilering. De kozijnen bevatten ook geen profilering.

Nummer 105C bevat geen uitzonderingen. De kozijnen van de vier-ruits schuiframen op de verdieping bevatten geen profilering.

Nummer 105D was niet toegankelijk tijdens dit onderzoek. Voor zover zichtbaar vanuit buurtuinen en op foto's van Stadsherstel bevat deze gevel geen uitzonderingen. De vier-ruits schuiframen op de verdieping bevatten een geprofileerde omlijsting.

Nummer 105E bevat als enige bij het zes-ruits raam een

187. Vier-ruits raam in 105C en vier-ruits raam in 105D (foto Stadsherstel).

geprofileerde omlijsting aan de buitenkant. De vier-ruits schuiframen op de verdieping bevatten een geprofileerde omlijsting.

Nummer 105F bevat op de verdieping draairamen met figuurglas zonder roedeverdeling. De ramen bevatten een bijzondere ijzeren sluiting. Om de vensters bevindt zich een geprofileerde omlijsting.

Dak

Het zadeldak van 105A t/m 105F is gedekt met rode pannen. Aan de voorkant bevat het dak geen dakramen, alleen verschillende afvoerpijpen. Aan de achterkant bevinden

189. Gewijzigde 'vier-ruits ramen' zonder roedeverdeling in 105F.

zich twee dakramen per huisje. Tijdens dit onderzoek vond een dakrenovatie plaats waarbij de dakramen werden gewijzigd. Nummer 105A was gereed en in nummer 105B werd gewerkt. Deze huisjes hebben in lijn met het linker raam in de achtergevel twee smalle dakramen boven elkaar. De andere huisjes hebben twee brede dakramen; een rechts onder en een links boven. Alle dakramen zijn van later datum en bevatten geen profileringen. Tot slot bevat elk huisje aan de linkerkant een gemetselde schoorsteen.

Het platte dak van de aanbouw van 105A bevat een bitumineuze dakbedekking en twee kunststof lichtkoepels.

Het platte dak van 105G bevat een bitumineuze

191. De schoorstenen. En het platte dak van de aanbouw 105A (Stadsherstel).

188. Uitzondering 105E en vier-ruits raam in 105E.

190. De voorkant van het zadeldak van 105F t/m 105A.

192. Twee smalle dakramen in 105B en twee brede dakramen in 105E.

dakbedekking met twee kunststof lichtkoepels. Aan de linkerkant bevat dit dak een gemetselde schoorsteen.

3.3 Constructie

De constructie van de begane grondvloer is nergens te zien, er zijn geen kelders. De constructie van de verdiepingvloer en het dak is in sommige huisjes deels zichtbaar. In een tekening op de volgende pagina is met rood aangegeven welke constructieonderdelen waar te zien zijn.

De constructie bestaat uit een dragende voor- en achtergevel met een vloer van moer- en kinderbinten. In elk huisje (en in elke woningscheidende wand?) loopt een moerbalk waarover kinderbinten liggen. In een deel van 105B is deze constructie in het zicht. In 105A, 105B, (105D), 105E en 105G is de moerbalk (deels) te zien. De moerbalken

en gevels zijn waarschijnlijk grotendeels met blindankers verbonden. Op twee plekken is een anker te zien (rode stippen in de tekening op de volgende pagina). Tussen 105D en 105C zat tot voor kort een gevelanker in de achtergevel, de sporen zijn nog zichtbaar (zie rode cirkel in de foto). En halverwege 105A zit een gevelanker in de voorgevel, maar opmerkelijk genoeg niet op de plek waar in het interieur een balk te zien is.

In 105E wijkt de balklaag van de verdiepingvloer af van de andere huisjes. Hier zijn evenwijdig aan de moerbalk op gelijkmatige afstanden balken aangebracht en balken langs de wanden rondom. De moerbalk wordt tevens bij de wanden

193. Het platte dak van 105G.

195. Balklaag in 105B.

197. Uitgevallen gevelanker tussen 105C en 105D.

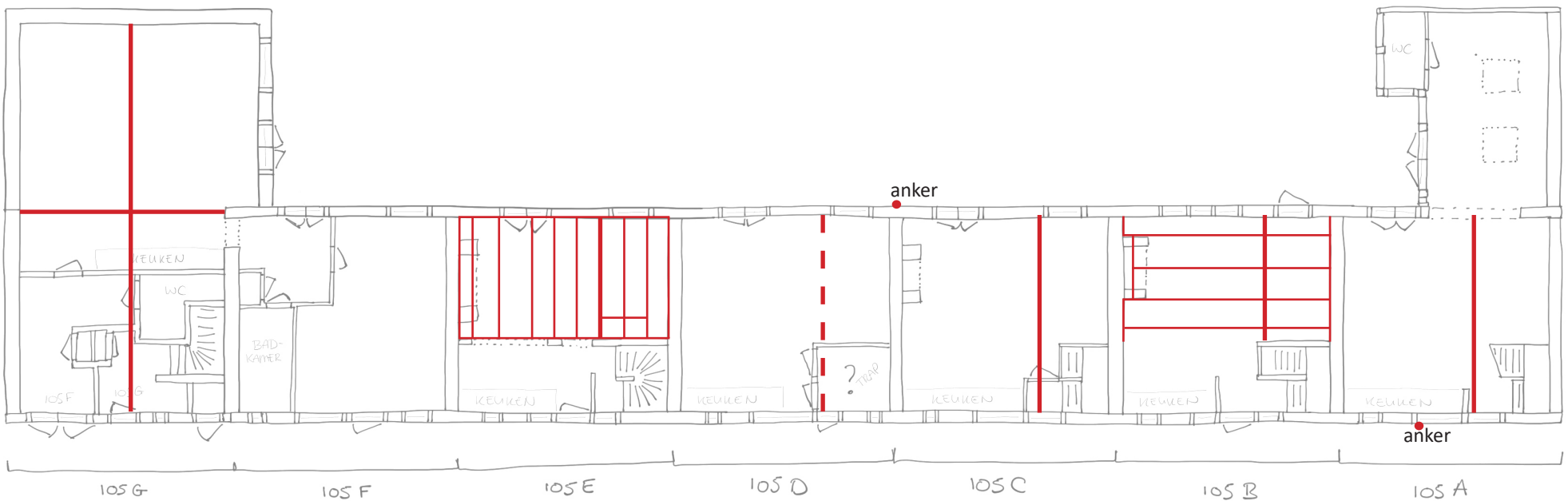
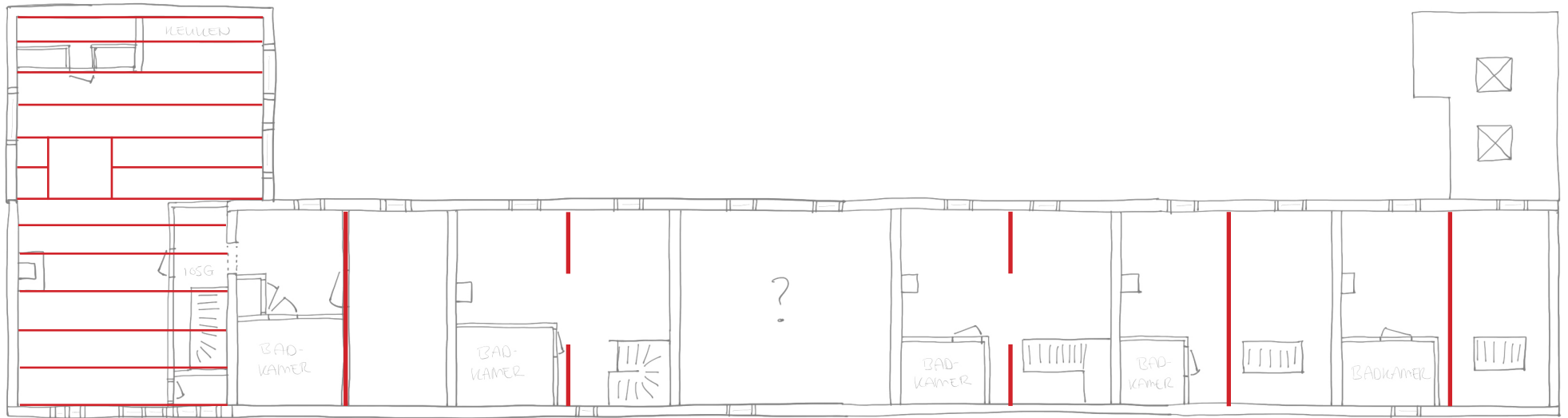
194. Moerbalk in 105A.

196. Balklaag in 105E met sleutelstuk onder moerbalk in de blauwe cirkel.

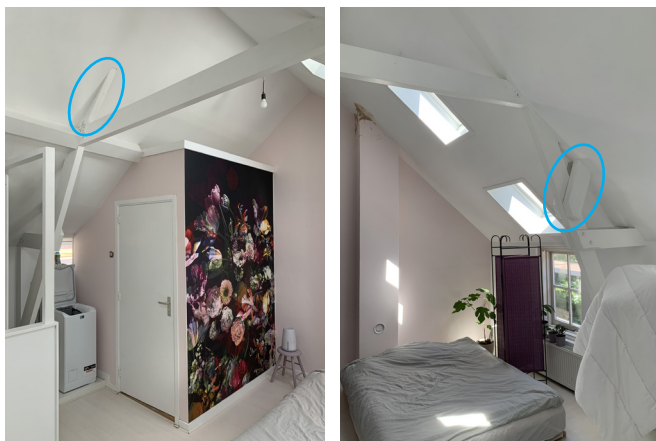
198. Balklaag in 105E. En gevelankers in de voorgevel van 105A.

199. Schets plattegronden met in rood de zichtbare constructie-onderdelen aangegeven.

ondersteunt door sleutelstukken (zie blauwe cirkel op de foto twee pagina's terug). Deze extra balken bevinden zich als het goed is onder de kinderbinten en zijn waarschijnlijk enkel decoratief. Het plafond tussen de balken is vlak gestuukt, dus met zekerheid is dit niet te zeggen.

Op de verdieping/zolder bevindt zich halverwege een kaspant. De kaspanten bevatten aan elke kant een spantbeen dat met een dubbele blokkeel aan twee kanten aan het spantbeen is gebout. De blokkeels zijn met gevelankers aan de voor- en achtergevel verbonden. Op het spantbeen ligt een gording die tevens in de woningscheidende wanden is opgelegd. Hier staat voor zover zichtbaar geen spant,

200. Kapconstructie in 105A met toegevoegde elementen in blauw.

alleen in 105E is een hanenbalk in de scheidingsmuur te zien (zie blauwe stippellijn). De gordingen lopen door in meerdere huisjes, dit is te zien aan een haaklas in de gording in 105C. Aan de bovenkant van de spantbenen zijn deze door middel van een hanenbalk aan elkaar verbonden. In nummer 105C en 105E ontbreekt deze hanenbalk (zie rode stippellijnen) (van 105D is dit onbekend). De nokgording is alleen in de woningscheidende wanden opgelegd en bevat geen ondersteuning halverwege.

De dakrenovatie in nummer 105A is al gereed en hier is te zien dat er twee elementen zijn toegevoegd aan de constructie (zie blauwe cirkels in de foto's). Er is een extra

202. Haaklas in doorlopende gording. En spant in 105E.

onderdeel toegevoegd vlak boven de blokkeels en er is een spantbeen op het bestaande spant geplaatst. Het lijkt of er een nokspant is toegevoegd.

Op de verdieping van 105G is de constructie anders omdat zich hier geen zadeldak meer bevindt. Hier bevindt zich een balklaag die evenwijdig aan de voorgevel loopt. Bij het grote daklicht bevinden zich twee ravelingen.

204. Kapconstructie in 105E met ontbrekende hanenbalk (rood) tussen de spanten, maar mét hanenbalk in de woningscheidende wand (blauw).

201. Spant in 105B. En spant in 105C met ontbrekende hanenbalk.

203. Spant in 105F. En balklaag met lichtstraat er tussen in 105G.

205. Balklaag op de verdieping van 105G.

3.4 Interieur

Het interieur wordt per huisje kort beschreven, waarbij vooral ingegaan wordt op bijzondere onderdelen. Recente vloerafwerkingen, vlak stucwerk op wanden en plafonds, keukens en sanitair worden niet expliciet vermeld maar zijn wel te zien op de foto van elk huisje. Ramen en deuren in de gevels zijn bij het exterieur al beschreven (inclusief de profilering aan de binnenzijde). Bij elke beschrijving worden de faseringstekening van het betreffende huisje getoond.

Nummer 105A bestaat op de begane grond bijna geheel uit een grote ruimte. Alleen in de achteraanbouw is een toilet afgescheiden. Tussen de voordeur en de keuken bevindt zich

een lage wand. Net naast deze wand, boven de voordeur, is de moerbalk te zien. De trap bestaat uit twee treden naar een tussenbordes en daarna een scheluw steektrap van recente datum naar boven.

Op de verdieping bevindt zich aan de kant van de trap een deel waar de vloer iets verhoogd is. Opmerkelijk is dat de planken op de verhoogde vloer oorspronkelijk lijken, terwijl op de lagere vloer laminaat van recente datum ligt. De reden hiervan is onduidelijk. De zolder is hier recentelijk gerenoveerd en nieuw afgewerkt. In de hoek tegenover de trap bevindt zich de badkamer.

- De bouw in 1876
- Aanbouw 105G in 1908
- Wijziging 105B in 1932
- Verbouwing en bouwfragmenten 1927-1956/1969
- Wijzigingen voor 2003-2006
- Renovatie 2006

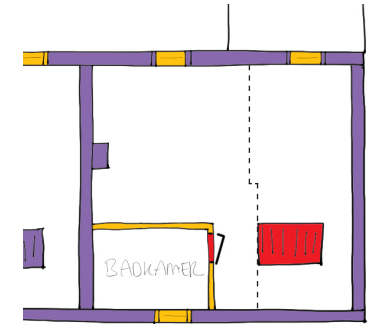
206. 105A: richting de achtergevel en aanbouw.

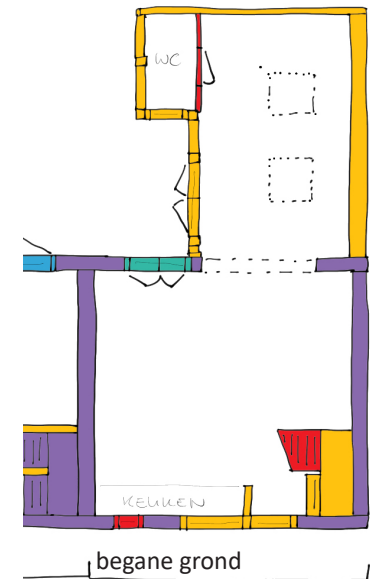
208. 105A: detail verhoogde zoldervloer en de trap naar beneden.

210. 105A: richting achtergevel.

verdieping

begane grond

105 A

212. 105A: faseringstekeningen.

207. 105A: vanuit de achteraanbouw naar de voorgevel.

209. 105A: de hoek met de trap naar boven en de voordeur.

211. 105A: richting de badkamer.

Nummer 105B bevat achter de voordeur meteen rechts een doorgang naar de trap en daarnaast een deur naar de trapkast. Links bevindt zich achter een laag muurtje het aanrecht. De rest van de begane grond bestaat uit één ruimte. Het plafond boven de keuken is verlaagd, maar de rest bestaat uit de balklaag. Tussen de balken is het plafond vlak afgewerkt met latjes rondom. Tegen de linker wand bevindt zich een schouw met een hoge stookopening met afgetimmerde zijwangen. De schouwbalk bevat een paar bouwfragmenten: leeuwenkopjes en gesneden consoles. Daarboven bevindt zich een sterk geprofileerde kroonlijst met een boezem die naar boven slanker wordt en afgetimmerd is

met plaatmateriaal. Dit is hetzelfde plaatmateriaal waarmee een hoge lambrisering rondom gemaakt is.

De trap naar boven is waarschijnlijk nog de oorspronkelijke trap met vier treden naar een tussenbordes en daarna een trap die terugsteekt verder naar boven. Door de afdekkingen was de trap echter niet goed te zien. Bij het trapgat zijn de kopse kanten van de oorspronkelijke vloer te zien, die nu onder een vloer van later datum ligt. Op de verdieping/zolder bevindt zich tegenover de trap een badkamer met een paneeldeur met glas-in-lood in het bovenpaneel (bouwfragment?). De rest van de verdieping/zolder werd tijdens dit onderzoek gerenoveerd.

219. 105B: Trapgat.

220. 105B: Oude vloer bij het trapgat.

213. 105B: entree met links de trap.

215. 105B: richting de voorgevel.

217. 105B: de trap naar boven, met tussenbordes.

214. 105B: de schouw.

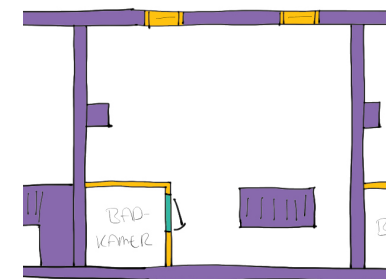

216. 105B: richting de achtergevel.

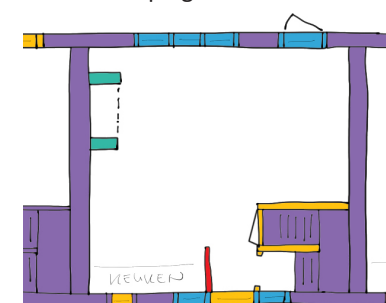

218. 105B: de verdieping/zolder richting de badkamer.

- De bouw in 1876
- Aanbouw 105G in 1908
- Wijziging 105B in 1932
- Verbouwing en bouwfragmenten 1927-1956/1969
- Wijzigingen voor 2003-2006
- Renovatie 2006

verdieping

begane grond

105 B

221. 105B: faseringstekeningen.

Nummer 105C bevat achter de voordeur een kleine hal met direct rechts de trap en rechtdoor een nieuwe paneeldeur (geen bouwfragment) naar de rest van de ruimte. De rest van de begane grond bestaat uit één ruimte. Boven de keuken, langs de voorgevel, bevindt zich een verlaagd plafond met bergkasten erboven. Deze zijn van paneeldeurtjes (bouwfragmenten) voorzien. Voor de keuken staat op een opmerkelijke plek (niet onder de moerbalk) een kolom met aan de bovenkant een verbreding met consoles (bouwfragmenten) eronder. Tegen de linker wand bevindt zich een schouw met een hoge mantel. De zijwangen zijn van panelen voorzien en onder de geprofileerde

schouw balk bevinden zich forse rijk gedecoreerde consoles (bouwfragmenten). De boezem is recht en vlak gestuukt. Het plafond rechts van de moerbalk is afgewerkt met profiellijsten rondom. Het plafond links van de moerbalk niet. De zij- en onderkant van de trap zijn vlak gestuukt.

De trap naar boven is waarschijnlijk nog de oorspronkelijke trap met vier treden naar een tussenbordes en daarna een trap die terugsteekt verder naar boven. De houten betimmering van de onderkant van de trap is zichtbaar. Bij het trapgat zijn de kopse kanten van de oorspronkelijke vloer te zien, die nu onder een vloer van later datum ligt. Het is een vloer met messing-en-groef verbinding. Aan de onderkant

zijn in de hal de vloerplanken eveneens in het zicht. Een deel van deze vloerplanken bevat in de lengterichting twee groeven in het vlak. Dit kan wijzen op hergebruik. De overige planken zijn vlak aan de onderkant.

Op de verdieping/zolder bevindt zich tegenover de trap een badkamer met een paneeldeur (deze lijkt nieuw, geen bouwfragment). Het rechter deel van de zolder is van een constructie voorzien waarmee en vlieringvloer is gemaakt als extra opslagruimte.

- De bouw in 1876
- Aanbouw 105G in 1908
- Wijziging 105B in 1932
- Verbouwing en bouwfragmenten 1927-1956/1969
- Wijzigingen voor 2003-2006
- Renovatie 2006

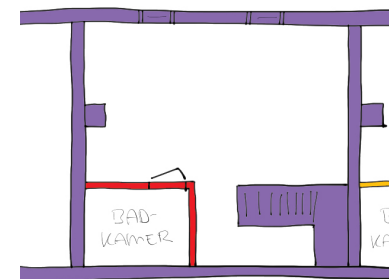
222. 105C: richting de voorgevel met de voordeur en daarnaast de trap.

224. 105C: richting de linker wand met de schouw.

227. 105C: detail van de vloer.

verdieping

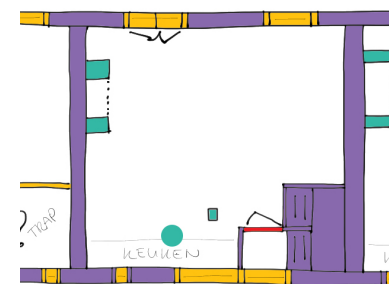
223. 105C: de schouw.

225. 105C: richting de achtergevel.

226. 105C: de trap naar boven en het plafond boven de hal/trap.

begane grond

105C

228. 105C: faseringstekeningen.

Nummer 105D was niet toegankelijk tijdens dit onderzoek. Hieronder worden wel enkele foto's van Stadsherstel weergegeven, maar het is niet bekend of het huisje er nog steeds zo uitziet van binnen. Op deze foto's zijn geen bijzondere onderdelen te zien.

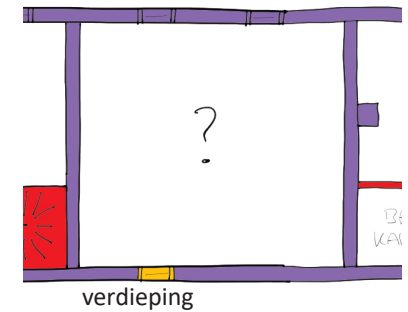
229. 105C: de verdieping/zolder met vliering en badkamer.

231. 105D: richting de linker wand en de achtergevel (twee foto's Stadsherstel).

- De bouw in 1876
- Aanbouw 105G in 1908
- Wijziging 105B in 1932
- Verbouwing en bouwfragmenten 1927-1956/1969
- Wijzigingen voor 2003-2006
- Renovatie 2006

verdieping

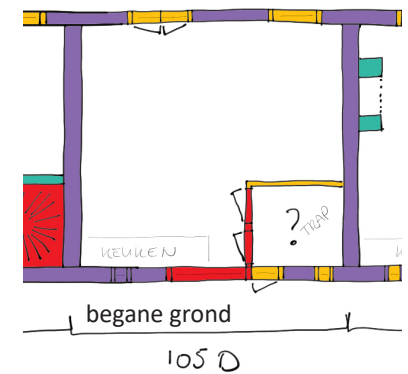
230. 105D: richting de voorgevel (foto Stadsherstel).

232. 105D: de verdieping/zolder (foto Stadsherstel).

233. 105D: zolder (foto Stadsherstel).

begane grond

105 D

234. 105D: faseringstekeningen.

Nummer 105E is op de begane grond in tweeën gedeeld door een muur evenwijdig aan de voorgevel met getoogde doorgangen erin. In het voorste deel bevindt zich rechts de trap naar boven, met een muur afgescheiden, eveneens met een getoogde doorgang. De voordeur komt uit in de keuken die zicht links bevindt. Boven de keuken is een verlaagd plafond met een luik naar de ruimte erboven. Het achterste gedeelte is de woonkamer. Daar bevindt zich een plafond van (op de moerbalk na) waarschijnlijk sierbalken. Tegen de linker wand bevindt zich een schouw met een brede en hoge mantel. Onder de geprofileerde schouw balk bevinden zich forse rijk gedecoreerde consoles en ander decoratieve

bouwfragmenten. In de stookopening bevindt zich een zone met Delfts blauwe tegeltjes (bouwfragmenten).

De trap naar boven is nieuw, evenals de balustrade rond het trapgat op de verdieping/zolder. Tegenover de trap bevindt zich een badkamer.

241. 105E: nieuwe trap.

242. 105E: nieuwe trap.

235. 105E: richting voorgevel.

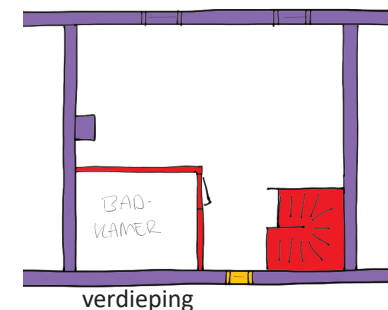

238. 105E: richting linker wand met schouw.

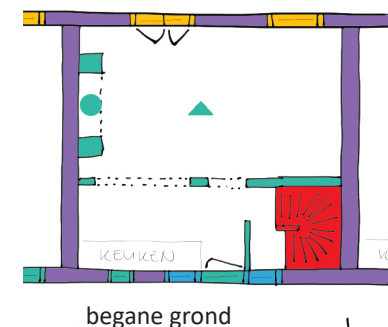

243. 105E: badkamer.

- De bouw in 1876
- Aanbouw 105G in 1908
- Wijziging 105B in 1932
- Verbouwing en bouwfragmenten 1927-1956/1969
- Wijzigingen voor 2003-2006
- Renovatie 2006

verdieping

begane grond

105E

244. 105E: faseringstekening.

236. 105E: richting trap.

237. 105E: richting achtergevel.

239. 105E: detail schouw.

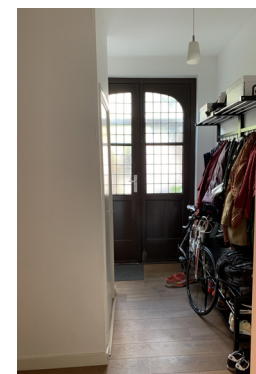
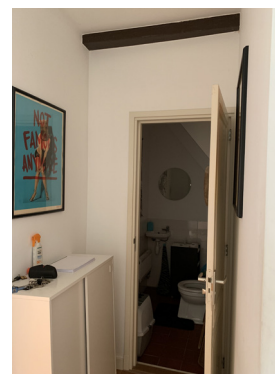

240. 105E: verdieping/zolder richting trap.

De begane grond van nummer 105F/G is nu één woning. In 105F bevindt zich aan de rechterkant en slaapkamer met linksvoor een badkamer en linksachter een hal met een doorgang naar de keuken en woonkamer in 105G. De slaapkamer- en badkamer deur zijn paneeldeuren (waarschijnlijk van recente datum). Op de vloer van de slaapkamer en de hal liggen geel en groen geglazuurde plavuizen (bouwfragmenten). De woonkamer en keuken in 105G zijn geheel nieuw. Voorin 105G bevindt zich achter de dubbele deuren een entreehal met nieuwe meterkast en onder de trap van de bovenwoning een toilet. De toiletdeur is een oude paneeldeur (bouwfragment).

247. 105G: toiletdeur, hal richting toilet en hal richting de dubbele entreeduren.

251. 105G: woonkamer richting rechter zijgevel.

245. 105F: slaapkamer richting voorgevel.

248. 105G: woonkamer, richting de keuken.

- De bouw in 1876
- Aanbouw 105G in 1908
- Wijziging 105B in 1932
- Verbouwing en bouwfragmenten 1927-1956/1969
- Wijzigingen voor 2003-2006
- Renovatie 2006

252. Begane grond 105F/G: faseringstekening.

246. 105F: slaapkamer richting achtergevel en hal.

249. 105F: badkamer.

250. Hal in 105F richting keuken in 105G en andersom.

De verdieping van nummer F/G is nu één woning. De entree is de deur rechts van de dubbele deuren in de voorgevel van 105G. Rechts daarvan bevindt zich nog een deur met daarachter een klein hokje dat nu in gebruik is als meterkast. Achter de voordeur van de bovenwoning bevindt zich een kleine hal met links de meterkast van recente datum. Direct rechts bevindt zich een kleine ruimte met geglaazuurde plavuizen (bouwfragmenten) op de vloer en een tegellambrisering van later datum langs de wanden. Daarnaast bevindt zich de trap naar boven. De trap is recent vernieuwd, maar is ongeveer op dezelfde plek gebleven. Het muurtje rechts van de trap loopt met een holling omhoog

en is aan de bovenkant voorzien van Delfts blauwe tegeltjes (bouwfragmenten). De linkerwand bestaat uit schoon metselwerk met daarin sporen van de oude trap en een uitholling waar de leuning (?) zat. In de wanden langs de trap zijn drie beeldhouwerkjes (bouwfragmenten) gemetseld.

Bovenaan de trap bevindt zich een overloop met langs de gevel een soort balkon. Hier bevindt zich een balustrade (bouwfragment) als restant van de balustrade rond de oude trap. Het is een houten balustrade met een ijeren vlechtwerk. Dit 'balkon' is bereikbaar vanuit de woonkamer via een opgeklampte deur met sierlijk hang- en sluitwerk (bouwfragment en verplaatst binnen dit gebouw). Tegen

- De bouw in 1876
- Aanbouw 105G in 1908
- Wijziging 105B in 1932
- Verbouwing en bouwfragmenten 1927-1956/1969
- Wijzigingen voor 2003-2006
- Renovatie 2006

253. 105G: de hal achter de voordeur.

255. 105G: trap met 'balkon'.

256. 105G: bouwfragmenten.

verdieping

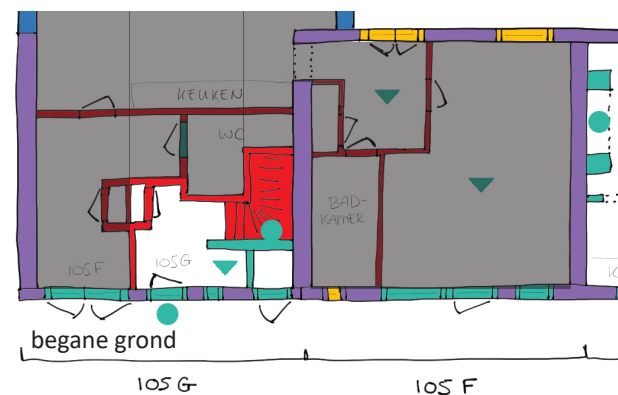
254. 105G: de trap naar boven en de kleine ruimte naast de trap.

257. 105G: de trap naar boven.

258. 105G: meterkast.

259. Bovenwoning 105F/G: faseringstekeningen.

de wand bevindt zich een porseleinen fonteintje (niet in gebruik, bouwfragment). Er staat in merk op: 'new real sanitas fayence, manufactured in England'.

De overloop bevat rechts een doorgang naar 105F (zie later) en links een deur naar de woonkamer in 105G. De overloop en woonkamer bevatten een balkenplafond. Langs de linkerwand van de woonkamer zijn onder de balken (op een stuntelige manier) gebeeldhouwde hoofdjes (bouwfragmenten) aangebracht. Ten behoeve van deze hoofdjes zijn de balken aan de onderkant verdikt met een lat. De acht hoofdjes zijn alle verschillend. Tussen de derde en vierde balk bevindt zich een schouw met gestuukte

mantel en boezem. In de zijkanten van de mantel zijn twee beeldhouwerkjes (bouwfragmenten) gemetseld. In de boezem is eveneens een bouwfragment verwerkt: een groot houtsnijwerk dat ooit geschilderd is geweest.

Het achterste deel van de woonkamer bevindt zich in de

266. 105G: bouwfragmenten aan de schouw.

260. 105G: 'balkon' met link de trap en een perseleinen fonteintje.

263. 105G: overloop naar woonk.

265. 105G: de woonkamer richting de voorgevel, met links het 'balkon'.

267. 105G: schouw.

261. 105G: opgeklampte deur.

262. 105G: de overloop bij de trap.

264. 105G: de woonkamer richting de achteraanbouw.

268. 105G: hoofdjes onder de balken (bouwfragmenten).

achteraanbouw en ligt twee treden hoger. Rechts achterin bevindt zich de keuken en links achterin bevindt zich een groot bouwfragment; waarschijnlijk de binnenkant van de etalage uit een winkel. Het is in deze situatie echter een soort inbouwkast met in het midden een deur naar een kleine opslagruimte en aan weerszijden van deze deur een vitrine. De vlakken onder de vitrines en de onderkant van de deur bevatten geprofileerde panelen. De deur bevat boven dit paneel een grote ruit met getoogde bovenkant. De binnenkant van de 'kast' en de afwerkingen van de opslagruimte zijn van recente datum.

De overloop bovenaan de trap bevat rechts een doorgang

naar 105F. Daar bevindt zich een overloop/hal met een inbouwkast, de deur naar de badkamer en de deur naar de slaapkamer. De badkamer en slaapkamer hebben beide een lager plafond met daarboven een vliering voor opslag. Deze vliering staat in open verbinding met de hal. De deur naar de slaapkamer is een paneeldeur, de andere deuren zijn nieuw.

269. 105G: de kast rechts achterin.

271. 105G: de opslagruimte achter de kast.

273. 105F: van de overloop in 105G naar de overloop/hal in 105F.

270. 105G: detail van de kast.

272. 105G: het deel van de woonkamer in de achteraanbouw.

274. 105F: de paneeldeur naar de slaapkamer en de vliering.

275. 105F: de badkamer.

276. 105F: de slaapkamer.

277. 105F: van de slaapkamer naar de overloop.

4.1 Inleiding

Deze waardestelling is opgesteld aan de hand van de Richtlijnen Bouwhistorisch Onderzoek 2009. Voor deze waardestelling is alleen gekeken naar de cultuurhistorische waarde en niet naar de bouwtechnische toestand, gebruikersbelangen, eventuele ontwerp-overwegingen en financiële aspecten.

Eerst wordt de contextuele waardestelling gegeven. Hierin worden de algemene historische waarde, stedenbouwkundige en ensemblewaarde, architectuurhistorische waarde, bouwhistorische waarde en gebruikshistorische waarde beschreven. Daarna wordt de interne waardestelling gegeven. Deze wordt tekstueel samengevat op het niveau van exterieur, constructie en interieur.

Hoge cultuurhistorische en monumentale waarde wordt toegekend aan elementen die van cruciaal belang zijn voor de structuur en/of betekenis van het object of gebied. Positieve cultuurhistorische en monumentale waarde wordt toegekend aan elementen die van belang zijn voor de structuur en/of betekenis van het object of gebied. Indifferente cultuurhistorische en monumentale waarde wordt toegekend aan elementen die van relatief weinig belang zijn voor de structuur en of betekenis van het object of gebied.

De waardestelling wordt ondersteund door waarderingstekeningen. Aan de hand van drie kleuren worden de monumentale waarden aangegeven. Voor hoge monumentale waarde wordt de kleur blauw gebruikt, voor de positieve monumentale waarde wordt gebruik gemaakt van een groene kleur en voor de indifferente onderdelen een gele kleur. Een kruis wordt gebruikt voor de waarde van de plafondconstructie. Een pijl naar boven wordt gebruikt voor de waarde van de plafondafwerking, een vierkantje voor de wandafwerking en een pijl naar beneden voor de vloerafwerking. Tot slot wordt een rondje gebruikt voor de waarde van een interieurelement.

Let op: de kleuren in de waarderingstekeningen geven de waarde van een onderdeel/bouwfragment als onderdeel van het hofje weer, niet de intrinsieke waarde van een onderdeel/bouwfragment op zichzelf!

De tekeningen zijn absoluut niet los te zien van de tekstuele waardestelling.

4.2 Contextuele waardestelling

Het hofje is niet beschermd als rijks- of gemeentelijk monument. Desondanks heeft het hofje wel cultuurhistorische waarde. De contextuele waarden worden hieronder toegelicht.

Het hofje heeft algemene historische waarde als uitdrukking van de sociaal-economische ontwikkeling eind negentiende eeuw, waarbij veel mensen naar de stad trokken en op zoek waren naar betaalbare woonruimte. Tevens is het hofje een uitdrukking van de bestuurlijke ontwikkeling waardoor het in Den Haag mogelijk was om veel kleine goedkope huizen (exploitatiehofjes) op binnenterreinen te bouwen. En tot slot is het hofje van belang als goed voorbeeld van het type 'exploitatiehofje', een typisch Haags fenomeen.

Het hofje heeft stedenbouwkundige waarde vanwege de ligging op een binnenterrein, toegankelijk via een poort in de veel rijkere bebouwing aan de straat. De rij huisjes langs een smalle gang achter de bebouwing aan de straat is typerend voor een exploitatiehofje.

Het hofje heeft geen architectuur- of bouwhistorische waarde. De oorspronkelijke opzet is zeer eenvoudig, zonder opsmuk en zonder bijzondere materialen of constructies.

Het hofje heeft wel gebruikshistorische waarde vanwege de kunstschilder Pierre Stordiau die hier zijn atelier had en met zijn vrouw woonden van 1913 tot 1969. Zij maakte van het hofje een klein kunstenaarscentrum, wat bij meer van dergelijke hofjes is gebeurd en dus een kenmerkende gebruiksontwikkeling voor zo'n hofje is.

Naast dat zij bekende figuren in de Haagse kunstwereld waren, hebben ze met hun voorliefde voor antiek en bouwfragmenten een duidelijke stempel op het hofje en in het bijzonder op nummer 105G gedrukt. De vele bouwfragmenten uit allerlei verschillende periodes die zijn samengevoegd en verwerkt in nummer 105G, maken van dit huisje een soort folly; een 'kasteeltje' op een binnenterrein in een eind negentiende-eeuwse wijk. Dit ensemble van bouwfragmenten verwijst naar de periode dat de kunstschilder Stordiau hier woonde en werkte.

4.3 Interne waardestelling

In de interne waardestelling komt eerst een bijzondere bouwfase aan bod: Stordiau en de bouwfragmenten. Deze bouwfase vraagt en aparte toelichting bij de waardestelling. Voor het vervolg wordt de structuur uit de rest van het rapport aangehouden. Dit betekent dat het exterieur gewaardeerd zal worden, vervolgens de constructie en tot slot het interieur.

In de interne waardestelling wordt gesproken over hoge, positieve of indifferente waarde, hiermee worden cultuurhistorische waarde bedoeld (zonder dat het woord 'cultuurhistorisch' elke keer expliciet vermeld wordt).

Stordiau en de bouwfragmenten

Een bijzondere bouwfase is de verbouwing van 105G door de kunstschilder Pierre Stordiau en zijn vrouw (1927-1956, exacte datering onbekend). Bij deze verbouwing werd de voorgevel hoger opgetrokken en kreeg het huisje een plat dak dat aansloot op dat van de achteraanbouw uit 1908. De voorgevel werd van kantelen, kruisvensters, een gevelsteen van een ridder te paard en een geornamenteerde entree met dubbele deuren voorzien; als ware het een 'kasteeltje'. Hierbij werden in de gevels en het interieur allerlei bouwfragmenten uit verschillende periodes samengevoegd en verwerkt.

In de gevels en het interieur van 105A t/m 105F werden (gelijktijdig of later) eveneens her en der bouwfragmenten uit allerlei periodes verwerkt door Stordiau.

Het is niet bekend waar alle bouwfragmenten vandaan komen en wat hun precieze ouderdom en geschiedenis is. Waarschijnlijk hebben vele van deze bouwfragmenten een intrinsieke waarde, vanwege hun ouderdom en/of architectuurhistorische waarde. In deze waardestelling gaat het echter niet om de intrinsieke waarde van de onderdelen/bouwfragmenten op zichzelf (dit is ook niet onderzocht), maar om de waarde van deze onderdelen/bouwfragmenten als onderdeel van het hofje waarin ze verwerkt zijn.

De verbouwing en het toevoegen van de bouwfragmenten past niet bij het oorspronkelijke type 'exploitatiehofje', maar wel bij de functie als klein kunstenaarscentrum. Historisch gezien klopt de toepassing van de bouwfragmenten niet, waardoor een soort folly is ontstaan: een 'kasteeltje'. De bouwfragmenten vormen hierdoor samen ensemble. Al met al krijgt de verbouwing van 105G, inclusief de gebruikte bouwfragmenten, een positieve waarde vanwege het bijzondere geheel dat is ontstaan en vanwege de verwijzing naar de kunstschilder Pierre Stordiau.

De bouwfragmenten die in 105A t/m 105F zijn verwerkt vormen geen 'samenhangend' geheel en krijgen daarom een indifferente waarde. Maar let op: ze kunnen alsnog een hoge intrinsieke waarde hebben. (Dit betekent dat er geen waarde verloren zou gaan als men een van deze bouwfragmenten zorgvuldig zou uitnemen en elders op zorgvuldige wijze zou herplaatsen.)

Exterieur

Van het exterieur hebben de oorspronkelijke metselwerkgevels en de zadeldaken van 105A t/m 105F een hoge waarde. De metselwerk voor- en linker zijgevel van de begane grond van 105G zijn eveneens oorspronkelijk en hebben een hoge waarde. De aanbouw achter 105G uit 1908 is een latere toevoeging en is voor de herkenbaarheid van het geheel als exploitatiehofje niet van belang. Deze aanbouw is als onderdeel van het atelier en de woning van Pierre Stordiau echter wel van belang en krijgt daarom een positieve waarde. In de rechter zijgevel van de aanbouw zijn de kozijnen en ramen op de verdieping waarschijnlijk later nog vervangen, deze krijgen een indifferente waarde.

De verhoogde voor- en zijgevel, het platte dak en de bouwfragmenten in de gevels van 105G hebben eveneens een positieve waarde (zie het kopje '*Stordiau en de bouwfragmenten*'). Sommige bouwfragmenten (vensters en deuren) zijn in nieuwe kozijnen verwerkt. Deze nieuwe kozijnen vormen geen onderdeel van de bouwfragmenten, maar zijn wel van belang voor de plaatsing hiervan. Als onderdeel van de verbouwing krijgen ze daarom wel een positieve waarde.

De gevelindeling van de voor- en achtergevel van 105A t/m 105F is grotendeels oorspronkelijk. De indeling (niet de invulling!) krijgt daarom een hoge waarde. Het gaat hierbij in de voorgevel om een grote brede opening met links daarvan een klein venster, en in de achtergevel om een deur en links een venster met op de verdieping twee kleine vieruits schuiframen. Op de waarderingstekeningen is echter de waarde van de invulling van deze opening aangegeven.

Van de invulling van de opening hebben alleen een paar kozijnen en één raampje in de kleine vensters in de voorgevel en een aantal vier-uits schuiframen op de verdieping in de achtergevel een hoge waarde. De invulling van de brede openingen in de voorgevels van 105B en 105E stammen uit 1932 en zijn deels gaaf bewaard gebleven. Deze puien krijgen een positieve waarde. De voordeuren vormen hier echter een uitzondering op, deze zijn later vernieuwd en hebben een indifferente waarde. De ramen en deur uit 1932 in de achtergevel van 105B krijgen een indifferente waarde, omdat deze de oorspronkelijke gevelindeling hebben verstoord. Alle andere kozijnen, ramen en deuren in de gevels van 105A t/m

105F zijn van later datum en hebben een indifferente waarde. Dat geldt ook voor de bouwfragmenten in deze gevels (zie het kopje *'Stordiau en de bouwfragmenten'*). Maar let op: ze kunnen alsnog een hogere intrinsieke waarde hebben.

De achteraanbouw van 105A is van later datum (exacte datum onbekend) en is niet van belang voor de herkenbaarheid van het geheel als exploitatiehofje. Deze aanbouw krijgt een indifferente waarde.

Tot slot zijn de dakramen in het achterste dakvlak van de zadeldaken van 105A t/m 105F later toegevoegd en hebben een indifferente waarde. De daklichten op de platte daken van 105G hebben als verwijzing naar het atelier van Stordiau enige waarde, maar de huidige kunststof lichtkoepels zijn van later datum en hebben een indifferente waarde.

Constructie

De constructie in de huisjes 105A t/m 105F is, voor zover zichtbaar, oorspronkelijk en heeft een hoge waarde. Het gaat hierbij om de balklaag boven de begane grond en de kapconstructie.

De constructie van 105G, inclusief achteraanbouw, is van later datum en is deels in het zicht (de balklaag boven de verdieping). Deze constructie heeft, net als het exterieur van dit bouwdeel, een positieve monumentwaarde.

De constructie van de achteraanbouw van 105A heeft, net als de rest van deze achteraanbouw, een indifferente waarde.

Interieur

In het interieur hebben de woningscheidende wanden tussen de huisjes als onderdeel van de oorspronkelijke opzet van het hofje een hoge waarde. In twee huisjes is de oorspronkelijke trap nog aanwezig. Deze trappen hebben als vrijwel enige restanten van de oorspronkelijke indeling een hoge waarde. Bij 105C is het portaal achter de voordeur, om de trap heen, waarschijnlijk eveneens oorspronkelijk en heeft een hoge waarde. De deur is echter van later datum en heeft een indifferente waarde.

Het interieur van 105G bevat vele bouwfragmenten die, zoals eerder uitgelegd (zie het kopje *'Stordiau en de bouwfragmenten'*) een ensemble vormen en voor het hofje een positieve waarde hebben. Maar let op: ze kunnen alsnog een hoge intrinsieke waarde hebben.

Anders dan bij het exterieur waar bijvoorbeeld een nieuw kozijn waar een historisch raam in werd verwerkt eveneens een positieve waarde kreeg, krijgen de nieuwe 'dragers' van de bouwfragmenten in het interieur niet altijd een ook een positieve waarde. Op de begane grond bevindt zich bijvoorbeeld een paneeldeur in een wand uit 2006. Deze wand heeft een indifferente waarde. Op de verdieping geldt hetzelfde voor een wand uit 2006 met een opgeklampte deur erin. Op de verdieping bevindt zich achterin een winkel etalage als bouwfragment. De opslagruimte en kasten die hier omheen zijn gebouwd hebben een indifferente waarde. Tot slot bevindt zich op de verdieping een schouw waar drie bouwfragmenten in gemetseld zijn. Deze schouw heeft als onderdeel van de oorspronkelijke indeling van de verbouwde woning 105G een positieve waarde, net als de bouwfragmenten die erin verwerkt zijn.

De rookkanalen op de verdieping van 105A t/m 105F hebben een positieve waarde vanwege de verwijzing naar de oorspronkelijke plek van de stookplaats in elk huisje. De schouwen op de begane grond van 105B, 105C en 105E bevinden zich op deze plek, maar hebben door wijzigingen en de toevoeging van bouwfragmenten de juiste verhouding ten opzichte van de ruimte verloren en krijgen daarom een indifferente waarde.

De bouwfragmenten in de interieurs van 105A t/m 105F hebben een indifferente waarde (zie het kopje *'Stordiau en de bouwfragmenten'*). Maar let op: ze kunnen alsnog een hogere intrinsieke waarde hebben.

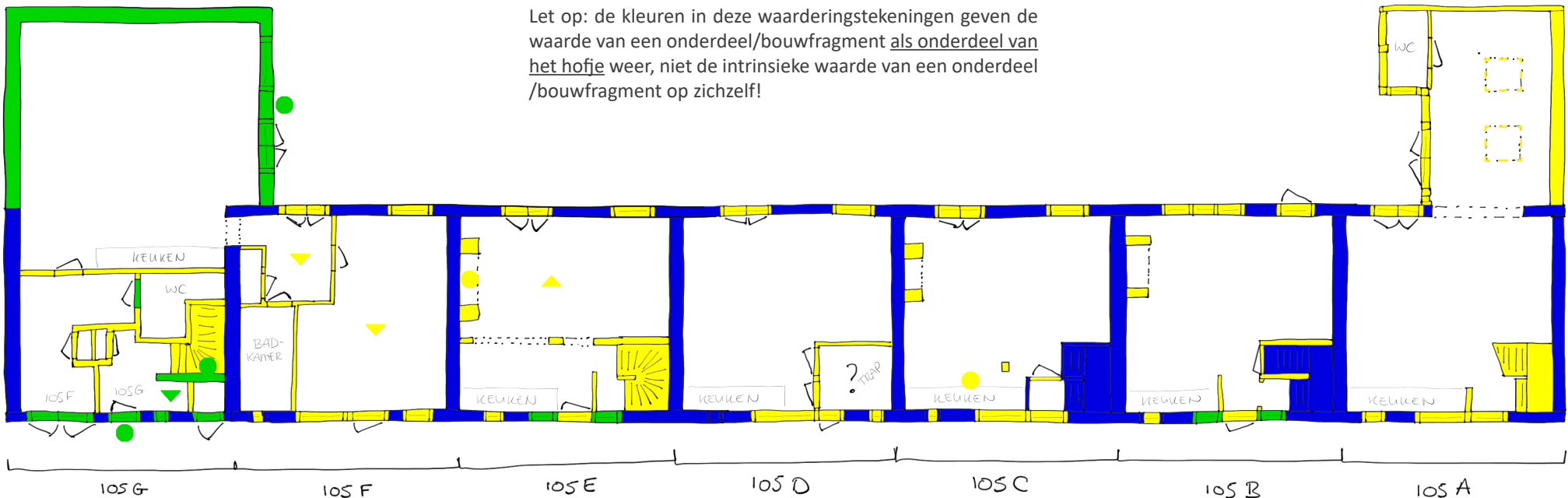
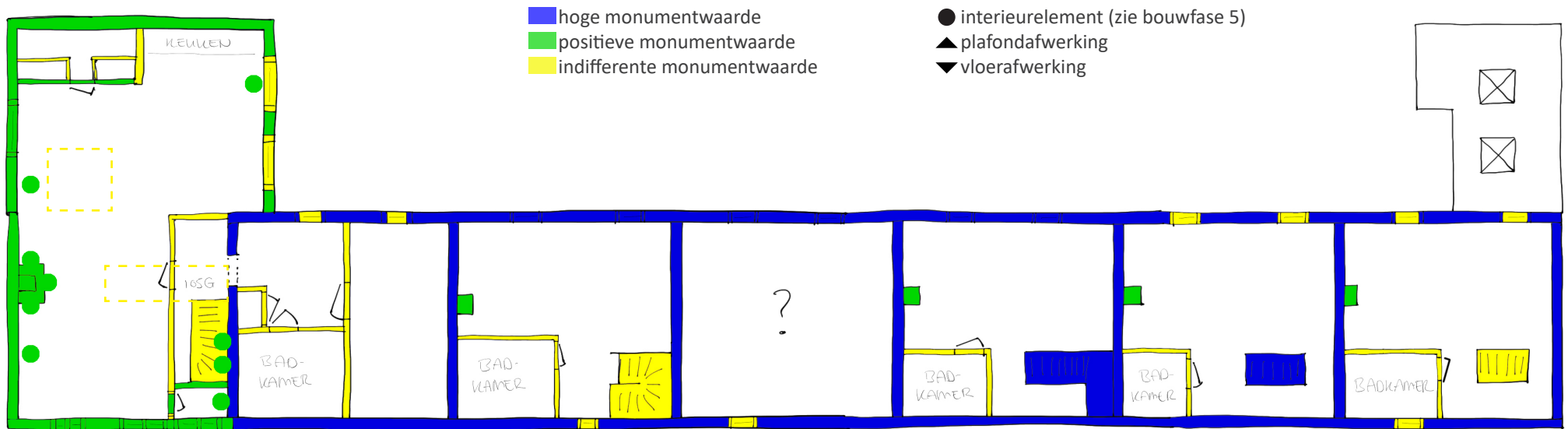
Tot slot hebben alle indelingen, trappen en interieurafwerkingen van later datum (veelal uit 2006) een indifferente waarde. Deze onderdelen en afwerkingen zijn niet van belang voor de oorspronkelijke opzet van het hofje en bevatten geen bijzondere materialen of afwerkingen.

4.4 Waarderingstekeningen

Op de volgende pagina is op schets plattegronden (geen opmeting!) van de huidige situatie met kleuren aangegeven welke waarde de verschillende onderdelen hebben gekregen.

Let op: de kleuren in deze waarderingstekeningen geven de waarde van een onderdeel/bouwfragment als onderdeel van het hofje weer, niet de intrinsieke waarde van een onderdeel /bouwfragment op zichzelf!

Bij de kleur van kozijnen, ramen en deuren gaat het om deze onderdelen zelf, niet om de gevelindeling (die wordt enkel tekstueel toegelicht, zie exterieur). Tot slot is er, ten behoeve van de leesbaarheid van de tekening, voor gekozen om de constructie, de daken en de dakramen niet op de tekeningen weer te geven (alleen de daklichten in de platte daken zijn gestippeld aangeduid). Deze komen in de tekstuele waardestelling echter wel aan bod.

278. Waarderingstekening op schets plattegronden (geen opmeting!) van de huidige situatie.

Noten, bronnen en literatuuropgave

Noten

1. oud.zeeheldenkwartier.com
2. Koopmans 2005, p.44-45.
3. Koopmans 2005, p.44-45.
4. Riemersma 2015, p.251.
5. Bijl 2016, p.7. Per mail is contact opgenomen met de Vrienden van Den Haag om na te gaan wat hun bron is voor deze informatie, maar zij hebben niet gereageerd.
6. www.denhaag.wiki
7. Archief kadaster.
8. Archief kadaster.
9. Archief kadaster.
10. Archief kadaster.
11. Archief kadaster.
12. Bijl 2016, p.7.
13. www.denhaag.wiki
14. Archief kadaster.
15. Stadsherstel 2007, p.20.
16. BWT 1905.
17. Koopmans 2005, p.46.
18. Koopmans 2005, p.98. Haar bron: *Rapport omtrent een onderzoek naar de goedkope woningen te 's-Gravenhage. Op initiatief der Vereeniging voor Handel, Nijverheid en Gemeentebelangen, Den Haag 1898.*
19. Archief kadaster.
20. Bijl 2016, p.7.
21. BWT 1905.
22. HGA 1426-01_1598.
23. BWT 1905.
24. BWT 1932.
25. Riemersma 2015, p.251-252.
26. Riemersma 2015, p.252
27. willemvangenk.net
28. Stadsherstel, projectplan 2003.
29. Stadsherstel, projectplan 2003.

Geraadpleegde literatuur:

- Bijl, Jacob (2016) • Het oudste woonerf van Den Haag. • In: *Ons Den Haag 2016-3*. • Vrienden van Den Haag.
- Bot, Piet (2009) • *Vademecum, historische bouwmaterialen, installaties en infrastructuur*. • Uitgeverij Veerhuis, Alphen aan de Maas.
- Haslinghuis, E.J. en H. Janse (2005) • *Bouwkundige termen. Verklarend woordenboek van de westerse architectuur- en bouwhistorie*. • Primavera Pers, Leiden.
- Hendriks, Leo en Jan van der Hoeve (2009) • *Richtlijnen bouwhistorisch onderzoek. Lezen en analyseren van cultuurhistorisch erfgoed*. • Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed, Amersfoort.
- Koopmans, Botine (2005) • *De verborgen stad. 115 hofjes in Den Haag*. • Uitgeverij De Nieuwe Haagsche.
- Riemersma, Peter (red.) (2015) • *Zeeheldenkwartier. Haagse wijk met vele gezichten*. • Stichting Bewonersorganisatie Zeeheldenkwartier 'De Groene Eland' Den Haag.
- Stadsherstel Den Haag en Omgeving (2007) • *Verslag van het dertigste boekjaar*.

Websites, geraadpleegd in mei en juni 2022:

- www.bing.com/maps
- www.google.nl/maps
- <http://pdokviewer.pdok.nl/>
- <http://www.topotijdreis.nl/>
- <https://www.denhaag.wiki/index.php/nl/straten/471-2e-de-riemerstraat>
- <https://oud.zeeheldenkwartier.com/geschiedenis.html#:~:text=Het%20Zeeheldenkwartier%20is%20een%20van,hoge%20bebouwingsdichtheid%20kenmerkt%20deze%20buurt.>
- <https://willemvangenk.net/tag/raincoats/>

Geraadpleegde archieven:

Archief bouw- en woningtoezicht Den Haag (BWT):

- 1905 tekeningen verbouwing nr. 105G.
- 1930 tekening verbouwing nr. 105.
- 1932 tekening tijdelijke verandering nr. 105B.

Haags Gemeentearchief te Den Haag (HGA):

- Beeldbank
- 1426-01Dienst Stadsbeheer: Hinderwet- en Milieuvergunningen: 1598 De Riemerstraat 105 en 107; houtbewerking, 1908.
- Stukken betreffende de moord op W.H.M. van der Stijl, De Riemerstraat 105, op 24 juli 1924. Plaatscode F c 1, SISO 396.6.

Archiefviewer Kadaster (online).

Overige bronnen:

Stadsherstel Den Haag:

- 1926 tekening wijziging poortdeur (ook bij BWT).
- 2003 tekeningen bestaande toestand.
- 2003 foto's.
- 2003 projectplan en andere documentatie.
- 2006 plattegronden 'aangepast'.

Advies voor nader onderzoek

Bouwfragmenten

Om meer inzicht te krijgen in de intrinsieke waarde van de vele bouwfragmenten die in het hofje zijn verwerkt zouden deze nader als losstaande onderdelen onderzocht kunnen worden. Hierbij zou op een aantal bouwfragmenten ook kleuronderzoek gedaan kunnen worden.

OSINGA
bouwhistorie

www.osingabouwhistorie.nl

ir. Eva Osinga-Dubbelboer
bouwhistoricus

+31 (0)6 29 39 18 36
eva@osingabouwhistorie.nl

Pr. Fr. Hendrikstraat 19
3051 EM te Rotterdam